

Maija Kyllönen

ULKOMAALAISESTA KAINUULAISEKSI

- Kotouttamistoimenpiteitä kainuulaisten työvoimatoimistojen näkökulmasta

Opinnäytetyö

Kajaanin ammattikorkeakoulu

Tradenomikoulutus

Kevät 2006

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	1
2	VIRANOMAISET, MAAHANMUUTTAJAT JA KOTOUTUMISLAKI	3
	2.1 Maahanmuuttoviranomaiset	3
	2.2 Maahanmuuttajamääritelmiä	4
	2.3 Maahanmuuttajat Kainuussa	6
	2.4 Kotouttamislakiin liittyviä määritelmiä ja ohjeita	7
	2.5 Kotouttamislain uudistus	11
3	KOTOUTTAMISTOIMENPITEITÄ	12
	3.1 Kotoutumiskoulutus	13
	3.2 Ammatinvalinnanohjaus ja kuntoutus	15
	3.3 Oppisopimuskoulutus	16
	3.4 Tutkintojen rinnastaminen	16
	3.5 Kielipalvelut	17
	3.6 Työharjoittelu ja työelämävalmennus	20
	3.7 Palkkatuki	21
4	KOTOUTUMISEEN LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ	22
	4.1 Kotoutuminen prosessina ja siihen vaikuttavia tekijöitä	24
	4.2 Projektit kotoutumisen tukena	28

4.3	Maahanmuuttajien työllistyminen ja siihen vaikuttavia tekijöitä	29
4.4	Viranomaisyhteistyö kotoutumisessa	31
4.5	Maahanmuuttajapalveluiden henkilökunnan koulutus	33
5	KÄYTETTY TUTKIMUSMENETELMÄ JA TULOSTEN KÄSITTELY	34
5.1	Laadullinen tutkimus	34
5.2	Haastattelun muodot	35
5.3	Tutkimuksen teemat ja niiden yhteys teoriaan	37
5.4	Haastattelujen kohteet ja laajuus	38
5.5	Tutkimuksen objektiivisuus ja eettisyys	39
5.6	Validiteetti ja reliabiliteetti	39
5.7	Aineiston käsittely ja tulkinta	42
6	TUTKIMUSTULOKSET	46
6.1	Kotouttamiseen liittyvät resurssit	50
6.2	Työllistymistä tukevat toimenpiteet	56
6.3	Kotoutumisprosessin tarkastelua	58
6.4	Työvoimaneuvojien kokemuksia maahanmuuttajatyöstä	64
7	POHDINTA	66
	LÄHTEET	70
	LIITTEET	

**Kajaanin
ammattikorkeakoulu**

**OPINNÄYTETYÖ
TIIVISTELMÄ**

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Maija Kyllönen	
Työn nimi ULKOMAALAISESTA KAINUULAISEKSI - Kotouttamistoimia kainuulaisten työvoimatoimistojen näkökulmasta	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot	Ohjaaja(t) Jussi Y. Hyry
	Toimeksiantaja Kainuun Työvoima- ja elinkeinokeskus, Työvoimaosasto
Aika Kevät 2006	Sivumäärä ja liitteet 72 + 5
<p>Kainuuseen tulee maahanmuuttajia aviopuolisoina, pakolaisina, turvapaikanhakijoina ja paluumuuttajina. Maahanmuuttajien osuus Kainuun väestöstä on keskimäärin yksi prosentti. Maahanmuuttajien kotouttamislaki tuli voimaan 1.5.1999. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyviä tehtäviä Kainuussa työvoimatoimistojen näkökulmasta. Lisäksi vertailtiin kotouttamistoihin liittyviä, eri kuntien työvoimatoimistoissa olevia resursseja sekä viranomaisyhteistyötä.</p> <p>Tutkimusmenetelmäksi valittiin teemahaastattelu. Teema-alueet jaettiin kuuteen teema-alueeseen. Tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa työvoimaneuvojaa, jotka palvelevat eri kuntien maahanmuuttaja-asiakkaita. Saatu aineisto luokiteltiin teema-alueiden mukaan, jonka jälkeen aineistosta poistettiin tutkimuksen kannalta tarpeeton tieto. Analysointi suoritettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysimenetelmällä teoriataustaan nojaten.</p> <p>Viranomaisten järjestämällä kotouttamistoimilla ja viranomaistyöllä on maahanmuuttajien kotoutumiselle suuri merkitys. Työvoimatoimistojen järjestämissä maahanmuuttajakoulutuksissa kotoutuja-asiakkaat saavat tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta sekä suomen kielen opetusta. Kielen oppimisen myötä maahanmuuttajilla on mahdollisuus saada sosiaalisia kontakteja valtaväestöön, hakeutua työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin, ammatillisiin koulutuksiin sekä aikanaan löytää myös oman paikkansa suomalaisesta yhteiskunnasta eli kotoutua.</p> <p>Tässä opinnäytetyössä pyrittiin hyvään vastaavuuteen tulosten ja todellisuuden suhteen. Haastattelujen avulla tavoitettiin hyvin tutkittavien asioiden eri vivahteet. Tutkimusprosessin luotettavuutta tarkastellaan tarkemmin tutkimuksen arvioinnin yhteydessä.</p>	
Kieli	suomi
Asiasanat	kotoutuminen, maahanmuuttajat, viranomaisyhteistyö
Säilytyspaikka	☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun Kaktus-tietokanta ☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Maija Kyllönen	
Title From a Foreigner to a Citizen of Kainuu: Integration Measures from the Viewpoint of the Employment Offices in Kainuu	
Optional Professional Studies	Instructor(s) Jussi Y. Hyry
	Commissioned by Employment and Economic Development Centre for Kainuu, Labour Market Department
Date Spring 2006	Total Number of Pages and Appendices 72 + 5
<p>Immigrants come to Kainuu through marriage, as refugees, as asylum seekers or as immigrants who return to their country of origin. On the average, immigrants account for one percent of the total population of Kainuu. The integration law was enacted on May 1, 1999. The target of this thesis was to study the functions connected with integration work from the viewpoint of the unemployment offices in Kainuu. In addition, a comparison was made between the resources available to integration activities at the employment offices in different municipalities and cooperation between the public authorities.</p> <p>The research was conducted by using a theme interview technique. The themes were divided into six areas. Eight officials serving immigrants in different employment offices were interviewed. The material collected was classified according to the theme areas after which irrelevant information was removed. The material was analysed using a data analysis method and then compared to the background theory.</p> <p>The measures offered by the employment offices to aid immigrants in integrating into their new environment and cooperation between the public authorities are of great importance. During integration training for immigrants arranged by the local employment offices immigrants acquire knowledge of the Finnish society and receive instruction in the Finnish language. Along with learning the language the immigrants will have an opportunity to get into social contacts with the main population, to seek activities assisting them in integrating into working life, to participate in vocational education and in time also to find their own place in the Finnish society, in other words to integrate.</p> <p>The purpose of this thesis was to establish a good correspondence between the results and reality.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	integration, immigrants, cooperation of public authorities
Deposited at	☒ Kaktus Database at Kajaanin ammattikorkeakoulu, University of Applied Sciences Library ☒ Library of Kajaanin ammattikorkeakoulu, University of Applied Sciences

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö liittyy maahanmuuttajien kotoutumiseen ja työllistymiseen Kainuun Työvoima- ja elinkeinokeskuksen alueella. Vuonna 1999 tuli voimaan maahanmuuttajien kotouttamislaki. Lain mukaan Työvoima- ja elinkeinokeskuksen tehtävänä on asianomaisen ministeriön alaisena maahanmuuttajien yhteiskuntaan ja työelämään kotouttamisen ja turvapaikanhakijoiden vastaanoton suunnittelu, ohjaus, seuranta sekä muut erikseen määrättävät tehtävät. Lain tarkoituksena on auttaa maahanmuuttajia löytämään oman paikkansa uudessa asuinmaassaan sekä tietysti mielellään myös työpaikka. Työvoimatoimisto yhdessä työvoima- ja elinkeinokeskuksen kanssa huolehtii työvoimapolitiittisten toimenpiteiden sekä työvoimapalvelujen järjestämisestä.

Opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan, kuinka kotouttamislakia toteutetaan Kainuun TE-keskuksen alueella. Tutkimuksen kohteena ovat maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvät työvoimaviranomaisten viranomaistoimet. Maahanmuuttajien kotouttamislaki on ollut voimassa noin kuusi vuotta. Tänä aikana lakiin on tullut muutoksia ja myös viranomaisten työkäytännöt ovat muuttuneet vuosien aikana. Aikaisempaa tutkimusta Kainuun maahanmuuttajiin kohdistuvista kotouttamistoimista ei ole tehty, joten tämä aihe kiehtoo myös uutuudellaan. Tämän yhteiskunnallisen opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista tutkimusmenetelmää ja haastattelumenetelmistä käytetään teemahaastattelua. Tavoitteena on tutkia, minkälaisia kotouttamiseen liittyviä käytäntöjä ja palvelumalleja maahanmuuttajille on Kainuun työvoimatoimistoilla. Millaisia maahanmuuttajaryhmiä Kainuun alueella on? Millaisia kotouttamiseen liittyviä resursseja on käytettävissä eri paikkakuntien työvoimatoimistoilla? Miten paikallinen viranomaisyhteistyö toimii? Miten maahanmuuttajat kotoutuvat ja työllistyvät Kainuussa?

Maahanmuuttajien työllistymistä on tutkinut mm. Jaakkola (2000). Tutkimuksen mukaan työvoimaviranomaiset toimivat tärkeänä osana rekrytointiketjua. Pitkäsen (1999) tutkimuksessa ”Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä” todetaan, että maahanmuutto- ja pakolaispoliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi julkinen hallinto ja sen työntekijät ovat avainasemassa. Pikkaraisen pro -gradu-tutkielmassa (Turun yliopisto 2005) ”Maahanmuuttajien työllistyminen ja heidän odotuksensa työelämästä”, maahanmuuttajat ovat sitä mieltä, että suurin työllistymiseen vaikuttava tekijä on kielitaito. Hanslin (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2005) on omassa opinnäytetyössään tutkinut, kuinka suomen kielen taito vaikuttaa työllistymiseen. Viranomaisyhteistyön toimintaa on tarkastellut Kulla pro gradu-tutkielmassaan (2005) ”Kun projekti tuli kuntaan. Euroopan sosiaalirahaston työllisyysprojekti ja viranomaisyhteistyö pienillä paikkakunnilla”. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan työryhmä on toimittanut työhallinnon julkaisun (2005) ”Kala kuivalla maalla” -kotoutuminen maahanmuuttajan näkökulmasta. Myös edellä mainittu työryhmä pitää tärkeänä viranomaisten yhteistyön lisäksi keskinäisen yhteistyön kehittämistä.

2 VIRANOMAISET, MAAHANMUUTTAJAT JA KOTOUTUMISLAKI

Suomessa maahanmuuttoa hallinnoi seitsemän eri ministeriötä. Maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyy myös useita eri paikallisviranomaisia. Suomessa asuu vakituisesti lähes 110 000 (2004) ulkomaalaista. Monet heistä ovat tulleet perhesiteiden, työnteon tai opiskelun perusteella. Myös erilaiset pakolaispoliittiset päätökset ovat vaikuttaneet maahanmuuttajien määrään.

Maahanmuuttoon ja kotouttamiseen/kotoutumiseen liittyvät termit ja määritykset ovat usein tuntemattomia tai vaikeasti mielletäviä. Pakolaiset ja kiintiöpakolaiset moni mieltää heti ulkomaalaisiin ja maahanmuuttajiin liittyviksi termeiksi, mutta sanojen tarkempi määrittely ja eroavuudet eivät ole yleisesti selviä. Lisäksi uudissanat kotoutua/kotouttaa ovat vieläkin useimmille suomalaisille vieraita sanoja, vaikka ne ovat olleet käytössä jo lähes kymmenen vuotta.

2.1 Maahanmuuttoviranomaiset

Maahantuloon, maassa oleskeluun, maasta poistamiseen sekä kansainväliseen suojeluun liittyvissä asioissa on ulkomaalaishallinnossa sisäasiainministeriöllä keskeinen asema. Sisäasiainministeriössä toimiva ulkomaalaisosasto vastaa maahanmuuttoa, pakolaisuutta ja turvapaikkaa sekä Suomen kansalaisuutta koskevista asioista. Ulkomaalaisosasto huolehtii ulkomaalaispolitiikan ja -lainsäädännön valmisteluista ja edustaa Suomea Euroopan unionissa ja kansainvälisissä järjestöissä. Ulkomaalaisosasto osallistuu niihin Euroopan Unionin komiteoihin ja työryhmiin, joissa valmistellaan ja kehitetään Euroo-

pan Unionin yhteistä lainsäädäntöä ja politiikkaa maahanmuuttoasioissa. (Sisäasiainministeriö 2005.)

Ulkomaalaisosaston ohjauksessa toimiva Ulkomaalaisvirasto ratkaisee yksittäisten ulkomaalaisten oleskelulupa-asiat ja turvapaikkahakemukset, päättää Suomen kansalaisuuden myöntämisestä sekä ulkomaalaisen käännyttämisestä tai karkottamisesta. Lisäksi Ulkomaalaisvirasto kerää tilastotietoa ulkomaalaisista pitämällä yllä ulkomaalaisrekisteriä tilastokeskuksen ja väestörekisterikeskuksen ohella. (Sisäasiainministeriö 2005.)

Sisäasiainhallinnonalalla maahanmuuttoasioita hoitavat myös rajavartiolaitos sekä poliisi. Rajavartiolaitoksen päätehtäviin sisältyvät rajavalvonta maastorajalla ja merialueella sekä henkilöliikenteen rajatarkastukset maarajan ylityspaikoilla, satamissa ja lentoasemilla. Rajatarkastusviranomaisen päättää rajalla käännyttämisestä ja eräissä poikkeustapauksissa viisumin myöntämisestä rajalla. Paikallispoliisin tehtäviin kuuluu ottaa vastaan lupahakemuksia maahanmuuttoasioissa sekä kansalaisuushakemuksia ja ilmoituksia, myöntää tietyissä tapauksissa oleskelulupia sekä paluuviiisumeita, pidentää viisumeita ja päättää ulkomaalaisen maasta poistamisesta. (Sisäasiainministeriö 2005.)

Työministeriön vastuulla ovat maahanmuuttajien yhteiskuntaan kotoutumisen ja työllistymisen edistäminen, turvapaikanhakijoiden vastaanotto sekä ulkomaisen työvoiman käyttö. Ulkoasiainministeriö vastaa puolestaan viisumipolitiikasta. Suomen ulkomaan edustustot myöntävät viisumeita ja vastaanottavat kansalaisuusilmoituksia sekä oleskelulupahakemuksia. (Sisäasiainministeriö 2005.) Lisäksi asioita hoitavat kaksi yhteistyöelinettä, ministeriötyöryhmä ja etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO).

2.2 Maahanmuuttajamääritelmiä

Yleisesti voimme määritellä maahanmuuttajaksi henkilön, joka elää väliaikaisesti tai pysyvästi maassa, jossa hän ei ole syntynyt, mutta johon hän on luonut merkittäviä sosiaalisia siteitä. Siten esimerkiksi turisti ja opiskeluvaihto jäävät määritelmällisesti maahanmuuton ulkopuolelle. (Pitkänen & Kouki 1999, 13.)

Siirtolainen on henkilö, joka muuttaa vapaaehtoisesti pysyvässä tarkoituksessa toiseen maahan hankkiakseen siellä toimeentulonsa. **Paluumuuttajalla** tarkoitetaan inkerinsuomalaisia, jotka saivat paluumuuttajastatuksen v. 1991. Inkerinsuomalaiset muuttavat pääosin Venäjältä ja Virosta. Paluumuuttajia ovat myös ulkomailta palaavat suomalaiset. (Jaakkola 2000, 21-22.) **Pakolainen** on vuoden 1951 YK:n pakolaissopimuksen mukaan ”henkilö, joka on kotimaansa ulkopuolella ja jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta”.

Työministeriön mukaan henkilöä, jolla on Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun myöntämä pakolaisen asema ja jolle on myönnetty maahantulolupa vuosittain valtion tulo- ja menoarvion yhteydessä päätettävän pakolaiskiintiön puitteissa, kutsutaan **kiintiöpakolaiseksi**. Osa kiintiöstä varataan hätätapauksille. Viime vuosina Suomen kiintiö on ollut 750 henkilöä. Turvapaikanhakijoista poiketen kiintiöpakolaiset ovat saaneet pakolaistatuksen jo ennen Suomeen tuloaan. Sen on heille myöntänyt YK:n pakolaisjärjestö UNHCR. Kiintiöpakolaiset valitaan hätätapauksia lukuun ottamatta suomalaisten viranomaisten tekemien haastattelujen perusteella. Kiintiöpakolaiset tulevat usein pakolaisleireiltä. Suurin osa viime vuosina Suomeen tulleista kiintiöpakolaisista on iranilaisia, irakilaisia ja entisen Jugoslavian kansalaisia. Työministeriön mukaan **turvapaikanhakija** on ’henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta.’ (Ahtonen, Jussila & Kotisaari 2003, 19.) Turvapaikkahakemus tehdään heti maahan tullessa tai mahdollisimman pian maahantulon jälkeen. Turvapaikanhakijoille ei kuitenkaan ole varsinaisia määräyksiä turvapaikkamenettelystä, tästä syystä menettelyt vaihtelevatkin eri maissa. Suomessa turvapaikkamenettely perustuu ulkomaalaislakiin, jonka kokonaisuudistus astui voimaan 1.5.2004. Edellisten maahanmuuttosyiden lisäksi avioliiton solmiminen on yksi yleisimmistä maahanmuuton perusteista (Sisäasiainministeriö 1997:5, 187).

2.3 Maahanmuuttajat Kainuussa

Kainuun TE-keskuksen alueella on kymmenen kuntaa, joissa jokaisessa on maahanmuuttajia. Näistä kunnista Kajaani ja Vuolijoki vastaanottavat pakolaisia, mutta satunnaisia pakolaisstatustaustan omaavia maahanmuuttajia voi tulla myös muihin kuntiin. Pakolaisten vastaanottamisesta on toistaiseksi voimassa oleva Kajaanin kaupungin ja Kainuun TE-keskuksen solmima sopimus sadan pakolaisen vuosittaisesta vastaanottamisesta. Maahanmuuttajapalveluiden asiakkaita ovat pakolais- ja paluumuuttajastatuksella kunnassa asuvat henkilöt. Lisäksi Kajaaniin saapuu turvapaikanhakijoita. Turvapaikanhakijoiden ja myös pakolaisten vastaanotosta huolehtii Kajaanin vastaanottokeskus. Kainuun jokaiseen kuntaan tulee lisäksi muun kuin turvapaikanhakija tai pakolaistaustan omaavia maahanmuuttajia esimerkiksi avioliiton kautta tai paluumuuttajina. Taulukko 1. osoittaa Kajaanin ja Vuolijoen vastaanottamat pakolaiset vuodesta 1999 lähtien. Lisäksi Kajaani otti vuonna 1993 vastaan 73 pakolaista.

Taulukko 1. Kainuun vastaanottamat pakolaiset 1999 - 31.8.2005 (Työministeriö 2005, KK26C)

KUNTA	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (31.8.)	Yhteensä
KAJAANI		1	4	90	51	72	79	297
VUOLIJOKI	65	61	19	29	7	69	27	277
Yhteensä	65	62	23	119	58	141	106	574

Vuoden 2004 lopussa Kainuussa oli yhteensä 85 965 asukasta (muutos edelliseen vuoteen -608). Ulkomaalaisia väestöstä oli 1 % eli 985 (muutos +212) henkilöä, joista naisia 568, miehiä 417, alle 15-vuotiaita 207, 15 – 64-vuotiaita 724 ja yli 65-vuotiaita 54 henkilöä. Vuolijoella ulkomaalaisia oli noin 4 % väestöstä. Maahanmuuttajia Kainuussa on noin 60 eri maasta, joista suurimmat ryhmät ovat: venäläiset (468), sudanilaiset (71), iranilaiset (59), ruotsalaiset (52), afganistanilaiset (35), virolaiset (32), irakilaiset (30), eritrealaiset (28), bosnia-hertsegovinalaiset (25). (Lähteet: Väestörekisterikeskus 2005,

Tilastokeskus 2005; tilastohakumuuttujina maakunnat 2005, kansalaisuus, sukupuoli, ikä, vuosi.)

Kainuun maahanmuuttajista n. 90 % on sijoittunut seuraaviin kuntiin: Kajaaniin 462 henkilöä, (47 %), Suomussalmelle 133 henkilöä (13 %), Kuhmoon 118 henkilöä (12 %), Vuolijoelle 104 henkilöä (11 %) ja Sotkamoon 76 henkilöä (8 %). Muissa Kainuun kunnissa on alle 30 maahanmuuttajaa. (Tilastokeskus 2005.)

Kainuun alueen työvoimatoimistoissa oli 30.9.2005 yhteensä 472 ulkomaalaista työnhakijaa, joista Kajaanissa 299, Kuhmossa 60, Suomussalmella 59 henkilöä. Näistä hakijoista 205 (43 %) ulkomaalaista oli työttömänä, joista Kajaanissa 126, Kuhmossa 35, Suomussalmella 16 henkilöä. Hakijoista 16 hakijaa on ollut työttömänä yli vuoden. Ulkomaalaiset työnhakijat edustavat kaikkiaan lähes 50 eri kansalaisuutta. Suurimmat ryhmät ovat: venäläiset (229), sudanilaiset (76), iranilaiset (25), afganistanilaiset (17). (Työministeriö 2005.) Liitteestä 1 käy ilmi tarkemmin Kainuun ulkomaalaisten työnhakijoiden kansallisuus (LIITE 1.).

Kainuun alueella oli 30.9.2005 kotoutumistukeen oikeutettuja 242 henkilöä, joista 127 työttömänä (Kajaani 78, Kuhmo 20, Suomussalmi 10), 36 työharjoittelussa (Kajaani 15, Kuhmo 6, Suomussalmi 8), 79 työvoimakoulutuksessa (Kajaani 41, Vuolijoki 24, Suomussalmi 10) ja 32 rinnasteisessa toimenpiteessä (Kajaani 10, Kuhmo 7, Suomussalmi 11). (Työministeriö 2005.) Kainuun kuntien kotoutumissuunnitelmien määrät iän ja sukupuolen mukaan vuodelta 2005 ovat liitteessä 2 (LIITE 2.).

2.4 Kotouttamislakiin liittyviä määritelmiä ja ohjeita

Kotouttamislaissa tarkoitetaan **kotoutumisella** maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. **Kotouttamisella** tarkoitetaan niitä viranomaisten järjestämiä toimenpiteitä ja voimavaroja, joilla edistetään maahanmuuttajan kotoutumista. (Kotouttamislaki 362/2005.)

Kunta laatii **kotouttamisohjelman** yhteistyössä työvoimaviranomaisen ja muiden viranomaisten sekä Kansaneläkelaitoksen kanssa. Ohjelma sisältää suunnitelman maahanmuuttajien kotouttamisen tavoitteista, käytettävistä toimenpiteistä, voimavaroista sekä yhteistyöstä. Ohjelmaa laadittaessa ja toteutettaessa kuullaan maahanmuuttajia, kansalaisjärjestöjä, työntekijä- ja työnantajajärjestöjä ja mahdollisuuksien mukaan muita paikallisia tahoja. Ohjelmaan sisällytetään myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen. Lisäksi ohjelmaan sisällytetään perusteet, joiden mukaan kotoutumista edistäviä toimenpiteitä voidaan rinnastaa työmarkkinatuesta annetun lain (1542/1993) toisen luvun mukaisiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999.)

Kotouttamisohjelman päämääriä ovat:

- tarjota perustietoa suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta
- tarjota maahanmuuttajille sellainen kielitaito, jolla he voivat työllistyä tai jatkaa opintoja
- tarjota luku- ja kirjoitustaidon tai täydentävää opetusta sitä tarvitseville
- tarjota mahdollisuus kanssakäymiseen valtaväestön kanssa sekä yhteiskuntaelämään
- tarjota mahdollisuus osallistua tasavertaisina yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään sekä
- etnisen syrjimättömyyden ja tasa-arvon edistäminen. (Uusikylä, Tuominen, Reuter & Mäkinen 2005, 16-17.)

Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan niistä toimenpiteistä, jotka tukevat maahanmuuttajaa ja hänen perhettään yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen hankkimisessa yhdessä kunnan, työvoimatoimiston ja maahanmuuttajan kesken. Kotoutumissuunnitelmassa voidaan sopia suomen tai ruotsin kielen opiskelun, työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen, maahanmuuttajan omaehtoisen koulutuksen, ammatinvalinnanohjauksen ja kuntoutuksen, työharjoittelun, valmistavan opetuksen, lasten ja nuorten

kotoutumisen tukemisesta sekä muiden niihin rinnastettavien kohtuullisiksi katsottavien kotoutumista tukevien toimenpiteiden järjestämisestä. Kotoutumissuunnitelma sisältää työvoimatoimiston päätöksen maahanmuuttajalle yksilöidysti osoitettavien kunnan tai maahanmuuttajan omatoimisesti järjestämien kotouttamista edistävien toimenpiteiden rinnastamisesta työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin (työmarkkinatuesta (1542/1993) annetun lain toisen luvun mukaisiin). (Työministeriö 2005 a, 8.)

Kotoutumissuunnitelman tavoitteena on saada kuva maahanmuuttajan osaamisesta ja erityistaidoista, jolloin myös koulutukseen ja työhön ohjaaminen helpottuu. Kotoutumissuunnitelman avulla pyritään edistämään kotoutujan mahdollisuuksia toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Suunnitelman avulla myös maahanmuuttajan kotoutumisprosessi jäsentyy ja kotoutujalle selviytyy myös hänen omat vastuunsa ja oikeutensa. Suunnitelman tulisi olla realistinen, mutta kuitenkin sellainen, josta on nähtävissä suunnitelman aikataulu, kotoutujan ja kunnan/työvoimatoimiston tehtävät sekä miten toteutumista seurataan. Suunnitelmaa tulisi tarkistaa yhdessä maahanmuuttajan kanssa sovituin väliajoin. (Uusikylä ym. 2005, 19.)

Maahanmuuttajille järjestettävistä erilaisista koulutuksista; työvoimapolitiisista aikuis- koulutuksista, ammatillista kehittymistä ja työllistymistä edistävästä toimenpiteistä sekä työnvälityspalveluista, vastaavat työvoimatoimistot. Lisäksi työvoimatoimistot vastaavat tarvittavista, toimenpidekohtaisista rinnastettavista toimenpiteistä osana kotoutumissuunnitelmaa. (Uusikylä ym. 2005, 15.) Työvoimatoimiston kotoutuja-asiakkaan palvelutarve ja hänelle tarjottavat palvelut määritellään julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain mukaisesti. Palvelutarpeen arviointi perustuu työvoimaneuvojan ja asiakkaan vuorovaikutukseen ja yhdessä tehtyihin johtopäätöksiin. Arvio syntyy kotoutumissuunnitelman laatimisen yhteydessä kertyneen tiedon, osaamiskartoituksen ja asiakkaan esittämien toiveiden sekä mahdollisen yhteistyötahoilta saadun palautteen summana. Työvoimaneuvojan tulee ottaa palvelutarvetta arvioidessa huomioon esimerkiksi työnhakuvalmiudet, terveydentila, motivaatio ja mahdollisuudet ja valmiudet muutoksiin. Asiakas ja työvoimaneuvoja miettivät yhdessä, mikä palvelu edistää parhaiten asiakkaan työllistymistä. (Ohje/15/2004 TM). (Työministeriö 2005 e, 6.)

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) määrittelee eri viranomaistahojen velvollisuudet kotouttamistyössä. Laissa

korostetaan myös maahanmuuttajan omaa vastuuta osallistua kotoutumisprosessiinsa aktiivisesti sekä laki antaa viranomaisille välineitä tukea kotoutumista. Näitä välineitä on muun muassa kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan maahanmuuttajan ja hänen perheensä kotoutumista tukevat toimenpiteet. Laki edellyttää viranomaisia myös laatimaan paikallisen kotouttamisohjelman ja tarjoamaan maahanmuuttajille toimenpiteitä, jotka edistävät heidän kotoutumistaan.

Suomessa kotoutumissuunnitelmaan ja siinä sovittuihin palveluihin ovat oikeutettuja maahanmuuttajat, jotka ovat muuttaneet Suomeen 1.5.1997 jälkeen ja asuvat pysyvästi Suomessa ja ovat työttömiä työnhakijoita ja/tai saavat toimeentulotukea. Suunnitelmakauden aikainen toimeentulo turvataan kotoutumistuella. Kotoumissuunnitelma tehdään sen jälkeen, kun muuttaja on merkitty pysyvästi Suomessa asuvaksi väestörekisteriin. (Työministeriö 1999, 5-6.) Kotoutumissuunnitelmaan maahanmuuttajalla on oikeus 1.1.2006 alkaen viiden vuoden ajan (HE 166/2005), mikäli se on perustellusta syystä tarpeen. Työikäisen kotoutujan suunnitelman laadinnassa ovat mukana maahanmuuttajan lisäksi työvoimaneuvoja ja tarvittaessa myös kunnan edustaja.

Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan, millä toimenpiteillä autetaan tulijaa pääsemään sisälle suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Suunnitelmaa laatiessa lähtökohtana on kotoutujan elämän tilanne. Suunnitelmaan ja toimenpiteisiin vaikuttavat mm. ikä, terveys, aikaisemmat opinnot ja työkokemus. Suunnitelmakauden aikana selvitetään myös, miten muualla hankittu ammatti tai tutkinto voidaan saattaa suomalaisen työelämän vaatimuksia vastaavaksi, ja minkälaista mahdollista lisäkoulutusta tarvitaan. Kotoutumissuunnitelmaa tarkistetaan tarvittaessa. Suunnitelmassa sovitaan konkreettisesti, mitä kotoutuja tekee seuraavaksi, ja minkälaisia toimenpiteitä viranomaiset voivat järjestää. Kaikki suunnitelman osapuolet sitoutuvat suunnitelmassa sovittuun. (Työministeriö 2005 e, 4-5.)

2.5 Kotouttamislain uudistus

Hallitus on tehnyt esityksen (HE 166/2005) laiksi kotouttamislain muuttamisesta. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2006. Uuden lain tavoitteena on tehostaa ja nopeuttaa maahanmuuttajien kotoutumista sekä turvata tosiasiallinen mahdollisuus saada suomen tai ruotsin kielen opetusta, perehdytystä suomalaiseen yhteiskuntaan ja erityisesti parantaa työmarkkinavalmiuksia. Esityksen keskeisen sisällön mukaan viranomaisten työnjakoa ja vastuita selkiinnyttäisiin kaikilla hallinnon tasoilla.

Uuden lain mukaan kunnan ja työvoimatoimistojen yhteistyötä tehostettaisiin sekä yleisellä tasolla että yksittäisen maahanmuuttajan kotouttamisessa. Tavoitteena on, että kunta ja työvoimatoimisto kokoaisivat yhtenäisen palvelujen ja toimenpiteiden kokonaisuuden, jossa sekä julkisten että myös yksityisten tahojen palvelut ja toimenpiteet täydentäisivät toisiaan. Kunnan vastuulla tulisi mm. yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta. Kunnan vastuulla ovat myös kotouttamisohjelman laatiminen, ohjelman toimeenpano sekä kehittäminen ja ohjelman toteutumisen seuranta. Työhallinnon vastuulla olisi mm. luku- ja kirjoitustaidon ja täydentävän perusopetuksen järjestäminen aikuisille työttömiksi ilmoittautuville maahanmuuttajille. Maahanmuuttaja ohjataan kunnan toimenpiteiden piiriin tietyissä tapauksissa. (HE 166/2005.)

Oikeus kotoutumissuunnitelmaan voisi kestää viisi vuotta, jos se perustellusta syystä on tarpeen. Kotoutumissuunnitelma voisi sisältää myös lukio-opintoja, ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkintoon johtavaa koulutusta, täydennyskoulutusta ja jatkokoulutusta työvoimapolitiittisena tai siihen rinnastettavana koulutuksena. Esityksen mukaan kotoutumissuunnitelma tulisi tehdä kahden kuukauden kuluessa oikeuden syntymisestä. Maahanmuuttaja tulisi pyrkiä ohjaamaan kotoutumista edistävään ja tukevaan toimenpiteeseen kuukauden kuluessa suunnitelman laatimisesta. (HE 166/2005.)

3 KOTOUTTAMISTOIMENPITEITÄ

Työministeriön kunnille tekemän vuosittaisen seurantakyselyn mukaan 254 kuntaa on tehnyt kotouttamisohjelman. Kuntien mukaan käytettävissä olevien resurssien vähäisyys on yhä ensisijainen tehokkaan kotouttamisen hidaste. Suomen suuremmissa kunnissa on käynnistetty erilaisia projekteja, jotka edistävät esimerkiksi nuorten, luku- ja kirjoitustaidottomien sekä kotiäitien kotoutumista. Pienemmillä paikkakunnilla resurssien vähäisyyteen on nostettu ratkaisuksi seudullinen yhteistyö. Kunnat ovat myös alkaneet entistä enemmän kiinnittää huomiota rooliinsa maahanmuuttajien työllistäjänä. (Työministeriö 2005 c.)

Työvoimatoimistojen maahanmuuttajien palveluihin tarvitaan nykyistä enemmän henkilöitä, jotka ovat erikoistuneet maahanmuuttajien erityistarpeisiin. Työntekijäresurssit vaihtelevat paikkakunnittain. Esimerkiksi Uudenmaan alueella, jonne suurin osa maahanmuuttajista on sijoittunut, tilanne on huono ja henkilöstön määrä riittämätön. Asiakkaiden saama ohjaus jää pintapuoliseksi lyhyen palveluajan puitteissa, eivätkä kaikki maahanmuuttajat ymmärrä kaikkia olemassa olevia mahdollisuuksiaan. Työvoimatoimistoissa tulisi olla myös enemmän maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä töissä. Edellä olevien tekijöiden lisäksi myös muilla kuin maahanmuuttajien palveluun erikoistuneilla työntekijöillä pitäisi saada valmiuksia maahanmuuttaja-asiakkaiden palveluun, erityisesti työvoimatoimistojen johdon tulisi korostaa tämän ajankohtaisen kysymyksen tärkeyttä koko toimiston tasolla ja koko henkilökunnalle. Samoin kulttuurin tuntemuksen ja asenteiden tunnistamisen koulutusta tarvitaan koko henkilökunnalle. (Työministeriö 2005 a, 27-28.)

3.1 Kotoutumiskoulutus

Koulutus on ehkä tärkein väylä maahanmuuttajien työllistymiseen (Työministeriö 2005 a, 29). Opetushallitus käyttää kotouttamiskoulutus –termiä aikuisille maahanmuuttajille tarkoitettuun työllistämistä ja muuta kotoutumista edistävästä koulutuksesta puhuttaessa. Työvoimapolitiittisena koulutuksena järjestettävästä ns. ei-ammattillisesta koulutuksesta käytetään termiä maahanmuuttajakoulutus. Päävastuu kotoutumissuunnitelman piirissä olevien työnhakijoiden maahanmuuttajakoulutuksesta on työministeriöllä. (Uusikylä ym. 2005, 21.)

Opetushallitus on antanut suosituksen maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta (ministeriö 9/2001). Työvoimahallinto pyrkii noudattamaan hankkimassaan maahanmuuttajakoulutuksessa edellä mainittua suositusta. Tavoitteena on tukea koulutuksen järjestäjiä muun muassa auttamalla rakentamaan vaihtoehtoisia ja joustavia koulutuspolkuja, jotka lähtevät kunkin maahanmuuttajan yksilöllisistä lähtökohdista ja koulutustarpeista sekä tavoitteista. (Uusikylä ym. 2005, 23.)

Koulutuksen järjestäjä tai oppilaitos laatii kotouttamiskoulutuksen toteuttamiseksi yleisen suunnitelman ja myöhemmin jokaiselle koulutukseen osallistuvalla opiskelijalla henkilökohtaisen opiskeluohjelman. Myös näiden tulee perustua Opetushallituksen suositukseen, jotta opiskelijoiden yksilölliset valinnat ja tehokas ohjaus toteutuvat. Koulutussuunnitelmiin tulisi sisältyä mm. keskeiset arvot ja toiminta-ajatus, tehtävät ja tavoitteet, alkukartoituksen järjestämissuunnitelma, opetuksen järjestäminen ja jaksotus, tukipalvelut, henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatimisen periaatteet, mahdolliset liittymät muuhun koulutukseen, opiskelijan arvioinnin toteutumissuunnitelma, henkilöstön ammattitaidon kehittämissuunnitelma sekä itsearvioinnin toteuttamissuunnitelma sekä arvio koulutuksesta. (Uusikylä ym. 2005, 23-24.)

Maahanmuuttajakoulutusta järjestetään keskimäärin 40 opintoviikon laajuisena. Tähän koulutukseen kuuluu suomen (tai ruotsin) kielen perus- ja jatko-opintoja, arjen taitoihin ja elämänhallintaan liittyvät osiot, yhteiskuntatietoutta sekä kulttuurintuntemusta, opiskelu- ja työelämävalmiuksiin liittyvät osiot sekä myös erilaisia valinnaisia opintoja. Koulutuksen pääpaino on kielen opinnoissa. Kielen opinnot on ryhmitelty neljään osioon: perusopinnot 1, perusopinnot 2, perusopinnot 3 sekä jatko-opinnot. Jokaisella tasolla on

tavoitteena saavuttaa yleisten kielitutkintojen taitotasoa vastaavat tiedot. Myös opiskelija työelämävalmiuksien kehittämistä painotetaan. (Uusikylä ym. 2005, 24.)

Työministeriön ohjeistuksessa maahanmuuttajakoulutuksen tehtävänä on antaa aikuiselle maahanmuuttajalle sellaiset kielelliset, yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään jokapäiväisen elämän tilanteissa uudessa ympäristössään, toimimaan työelämässä, hakeutumaan jatko-opintoihin sekä toimimaan suomalaisen kansalaisyhteiskunnan aktiivisena, täysivaltaisena ja tasa-arvoisena jäsenenä. Koulutuksen tavoitteena on edistää ja tukea aikuisten maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan antamalla heille sellaiset tiedolliset ja taidolliset valmiudet, että he pystyvät tekemään omaa elämäänsä ja mahdollisen perheensä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja. (Uusikylä ym. 2005, 26-27.)

Henkilökohtaisen opiskeluohjelman, HOPS:n, tulisi perustua alkukartoituksessa saatuihin tietoihin, joita ovat esimerkiksi maahanmuuttajan valmiuksien taso sekä henkilökohtaiset tavoitteet. Suunnitelmaan tulisi sisällyttää opiskeluun vaikuttavat taustatekijät kuten esimerkiksi arvio kielitaidoista ja koulutusvalmiuksista, tiedot aikaisemmista koulutus-suorituksista sekä työkokemuksesta ja ammatillisesta osaamisesta. Lisäksi suunnitelmaan sisällytetään kouluttautumis-, työllistämisen- ja muut suunnitelmat sekä näiden suunnitelmien toteuttamiseen vaadittavat oppimistavoitteet ja keskeiset sisällöt sekä henkilökohtaisen ohjauksen ja tuen järjestäminen. (Uusikylä ym. 2005, 24.)

Maahanmuuttajille tarkoitettua ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta järjestetään henkilöille, jotka osaavat lukea ja kirjoittaa ja vähintään auttava suomen tai ruotsin kielen taito. Valmistavan koulutuksen tehtävänä on antaa kielellisiä ja tiedollisia valmiuksia maahanmuuttajille, jotta heillä olisi mahdollisuudet suoriutua tutkintoon johtavasta ammatillisesta peruskoulutuksesta. Koulutuksen tulisi Opetushallituksen mukaan tukea myös opiskelijan kokonaispersoonallisuuden kasvua ja lisätä hänen opiskelu- ja työkuulttuurin tuntemustansa. Koulutuksen kokonaisuudet koostuvat viidestä kokonaisuudesta joita ovat: kielelliset valmiudet, matemaattis-luonnontieteelliset valmiudet, yhteiskunnalliset valmiudet, elämänhallinnan valmiudet sekä opiskelun ja ammatinvalinnan valmiudet. (Uusikylä ym. 2005, 25.)

Kielen oppiminen on yksi tärkeimmistä kotoutumisen edellytyksistä. Ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven tulisi voida oppia suomea ja säilyttää oma kielensä. Vasta toinen

sukupolvi voi antaa kolmannelle sukupolvelle aidon kaksikielisen kodin. Oman äidinkielen opetus on tärkeää suomen kielen opetuksen lisäksi. Luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajat ovat haaste koulutusjärjestelmälle. Resurssien vähäisyyden vuoksi kotoutumiskoulutusta antaville järjestöille/oppilaitoksille on ollut ongelmia luku- ja kirjoitustaidottomien opetuksen järjestämisessä. Suomalaisessa yhteiskunnassa kaikkien oletetaan olevan vähintäänkin lukutaitoisia, joten luku- ja kirjoitustaidottomat kuuluvat syrjäytyvien riskiryhmään. Maahanmuuttajajärjestöjen kokemuksen mukaan kielitaidon jääminen heikoksi voi aiheuttaa maahanmuuttajalla vakavaa masennusta. Kotoutumiskouluttajien mukaan erityisryhmien kohdalla ei vastuuta opetuksesta ole aina annettu ammatillisesti päteville kouluttajille. (Työministeriö 2005 a, 16.)

3.2 Ammatinvalinnanohjaus ja kuntoutus

Ammatinvalinnanohjauksen maahanmuuttaja-asiakkaiden määrät ovat olleet vähäisiä koko maan alueella. Tässä nähdäänkin uusi haaste. Koska asiakkaita ohjataan ammatinvalinnanohjaukseen useiden tahojen kautta esimerkiksi työvoimaneuvojien, koulun ja kunnan kautta, niin viranomaisyhteistyötä tulisi kehittää myös tällä sektorilla. (Työministeriö 2005 a, 28.) Työvoimatoimiston sisällä olisi erityisen tärkeää saada ammatillisen kehittymisen palvelut (ammatinvalinnanohjaus, ammatillinen kuntoutus ja koulutus- ja ammattitietopalvelu) mukaan jo kotoutumisen alkuvaiheessa. (Koivumäki 2005, 18.) Kuntoutustarpeen tunnistaminen sekä oikean tyyppisen kuntoutuksen tarjoaminen maahanmuuttaja-asiakkaille on myös hyvin tärkeässä asemassa. (Työministeriö 2005 a, 29.) Tässä korostuu myös yhteistyö esimerkiksi terveyskeskuksen, kansaneläkelaitoksen tai sosiaalitoimen kanssa. Ammatinvalinnanohjauksen keinoina esimerkiksi työkokeilu on myös yksi työllistymisen mahdollisuus.

Koivumäen mukaan työvoimatoimistojen erityisosaamisessa on erotettavissa kolme eri ulottuvuutta. Sen mukaan ammatinvalintapsykologien työ painottuu ohjaukseen, työvoimaneuvojien neuvontaan ja koulutusneuvojien tiedonvälitykseen. Koska maahanmuuttajien kotouttamisohjauksessa on aina kaikkia näitä elementtejä, on maahanmuuttajatyö erityisen haasteellista. Lisäksi erilaiset kulttuuriset ja kielelliset erilaisuudet tuovat oman lisänsä. Myös kulttuuristen asenteiden huomioiminen ja käsittely vaativat erityistä amma-

tillista osaamista. Oman haasteensa asettaa myös se, että yleensä kotoutumisohjaus tapahtuu tulkin välityksellä. (Koivumäki 2005, 19.)

3.3 Oppisopimuskoulutus

Oppisopimuskoulutus on määräaikaiseen työsuhteeseen perustuvaa ammatillista koulutusta, jota täydennetään ammattioppilaitoksissa tai aikuiskoulutuskeskuksissa järjestettävillä tietopuolisilla opinnoilla. Oppisopimuskoulutus on tutkintoon johtavassa koulutuksessa kestoltaan yleensä 2 - 4 vuotta. Lisäkoulutuksessa koulutusaika vaihtelee 1 - 1,5 vuoden välillä.

Oppisopimuskoulutus -mallin kautta maahanmuuttajien työllistymisestä on saatu pääsääntöisesti hyviä kokemuksia. Oppisopimuskoulutukseen liittyy henkilökohtainen opiskeluohjelma, jossa opiskelijan aikaisempi työkokemus ja koulutus voidaan ottaa huomioon. Oppisopimuskoulutuksesta kiinnostunut etsii itse sopivan oppisopimuspaikan, jonka jälkeen tehdään sopimus oppisopimustoimiston ja työvoimatoimiston kanssa. Oppisopimuskoulutus voi olla tärkeä askel työllistymiselle, se tarjoaa myös ammattikielen oppimisen työn ohessa. (Työministeriö 2005 a, 28.)

3.4 Tutkintojen rinnastaminen

Tutkintojen rinnastaminen ja kansainvälinen vertailu on ollut mahdollista vuodesta 1987 lähtien. Kotoutumisen kannalta rinnastaminen on erityisen tärkeää, koska tällöin voidaan säästää hyvin paljon resursseja. Ulkomailla suoritettun tutkinnon kelpoisuudesta julkiseen virkaan tai tehtävään päättää muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Suomessa Opetushallitus. (Työministeriö 2005 a, 28.)

Tarvittaessa täydentävillä lisäopinnoilla tai työkokemuksen hankkimisella voidaan aikaisemmat opinnot/tutkinnot laajentaa suomalaista tutkintoa vastaavaksi. Tällä hetkellä työvoimatoimistoissa luokitellaan liian usein maahanmuuttajien ulkomailla suoritettuja

tutkintoja tuntemattomaksi, jolloin myös henkilön pätevyys määrittyy usein vain pelkän työkokemuksen kautta. Tutkintojen rinnastamisella voidaan tietyissä tapauksissa kuitenkin välttyä turhilta jatko-opintovaatimuksilta sekä helpottaa maahanmuuttajien työllistymistä. (Työministeriö 2005 a, 28-29.)

3.5 Kielipalvelut

Mikäli maahanmuuttaja tai turvapaikanhakija ei osaa suomea tai ruotsia tai mikäli maahanmuuttajan kanssa työskentelevä viranomainen ei osaa maahanmuuttajan tai turvapaikanhakijan käyttämää kieltä tulisi työministeriön ohjeen (O/3/2005) mukaan järjestää tarvittavia kielipalveluja. Kielipalvelut voivat olla joko tulkkipalveluja tai käännöspalveluja. Tulkki- ja käännöspalveluja on käytettävä erityisesti siinä tapauksessa, kun viranomaisen on päätettävä maahanmuuttajan tai turvapaikanhakijan oikeuksista, etuuksista tai velvollisuuksista tai silloin kun asian selvittäminen muutoin vaatii kielipalvelujen käyttämistä. Esitteiden ja tiedotteiden kääntäminen vieraille kielille vähentää kielipalvelujen tarvetta. Tulkin käytön tarve vähenee myös, mikäli viranomainen ottaa palvelukseensa kielitaitoista henkilökuntaa. (Työministeriö 2005 b.)

Pakolaisten vastaanottoon liittyvät, kuntien järjestämien tulkki- ja käännöspalvelujen kustannukset korvataan kunnalle täysimääräisinä valtion varoista valtioneuvoston päätöksen (512/1999) mukaan. TE-keskukset maksavat tulkki- ja käännöspalvelujen korvaukset. Osa kunnallisista tulkkikeskuksista antaa pakolaisten kanssa asioiville viranomaisille valtion korvaamat palvelut tilaajalle maksutta. Kustannukset korvataan kunnalle, kun tulkki- ja käännöspalvelut liittyvät:

- pakolaiselle järjestetyn sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin
- pakolaisen kotoutumissuunnitelman laatimiseen
- pakolaisen maahantulon alkuvaiheeseen liittyvään kotoutumista edistävien palvelujen käyttöön perehdyttämiseen kunnassa, esimerkiksi asioiminen kaupassa, postissa ja eri viranomaistahoilla, julkisen liikenteen käytössä sekä koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön. (Työministeriö 2005 b.)

Tulkki- ja käännöspalveluita tarvitaan selvästi eniten maahantulon alkuvaiheessa. Pakolaisten vastaanottoon kuuluvien tulkki- ja käännöspalvelujen järjestämiselle ja kustannusten korvaamiselle ei kuitenkaan ole asetettu aikarajaa. Tulkki- ja käännöspalvelujen tarve lakkaa tai vähenee huomattavasti noin kolmen vuoden kuluttua maahan tulosta maahanmuuttajan kielitaidon kehittyessä, mutta joskus kielen oppiminen voi kuitenkin viivästyä esimerkiksi seuraavista syistä: iästä, pitkäaikaisesta sairaudesta tai vammasta tai perheolosuhteista, kuten pienten lasten kotona hoitamisesta. Tällöin, kielen opiskelun viivästyessä, tulkki- ja käännöspalvelujen tarve voi säilyä pitkäänkin. (Työministeriö 2005 b.)

Ulkomaalaislaissa (301/2004) tarkoitettujen entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden paluumuuttajien (inkerinsuomalaisten) tarvitsemia kielipalveluja ei korvata erikseen valtion varoista. Kunnat voivat myöntää paluumuuttajille kielipalvelujen kustannuksia toimeentulotukena. Kielipalvelujen kustannusten korvausten edellytyksenä on, että paluumuuttaja on kunnan toimeentulotukiasiakas ja että kielipalvelut ovat paluumuuttajan kotoutumisen kannalta välttämättömiä. Kysymykseen voivat tulla kotoutumissuunnitelman laatimisessa, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen käytössä ja muissa kotoutumistoimenpiteissä välttämättömissä tulkki- ja käännöspalveluissa. (Työministeriö 2005 b.)

Julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain (1295/2002) työnhakijaa tulee informoida työnhakijaksi rekisteröinnin yhteydessä tai viipymättä sen jälkeen hänelle tarjolla olevista työvoimatoimiston palveluista ja velvollisuudestaan pitää työhakemus voimassa. Työttömälle työnhakijalle tulee lisäksi tiedottaa työnhakuun liittyvistä seikoista, tarvittaessa hänen työllistymistään edistävästä muista palveluista ja toimenpiteistä, sekä työttömän työnhakijan yleisistä velvollisuuksista sekä velvollisuuden laiminlyönnistä aiheutuvista seuraamuksista ja työttömyyspäivärahan tai työmarkkinatuen saamisen keskeisistä työvoimapolitiittisista edellytyksistä. Jos työnhakijaksi rekisteröityvä tai rekisteröitynyt henkilö on ulkomaalainen, on informaatiota annettaessa käytettävä tulkki- tai käännöspalveluja hallintolaissa säädetyllä tavalla. Erityisesti tulkki- ja käännöspalveluja tulee käyttää maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelmia laadittaessa ja tarkistettaessa. (Työministeriö 2005 b.)

Suurimpiin työvoimatoimistoihin on palkattu maahanmuuttajien alkuvaiheen palveluihin kielitaitoista henkilökuntaa vastaamaan asiakaskunnan lisääntyneeseen kielivalikoimaan.

Työministeriössä ja työvoimatoimistoissa on myös laadittu ja käännetty yleisimmille maahanmuuttajakielille esitteitä ja lomakkeita, joiden avulla asiointi helpottuu. Asiakkaiden kielivalikoima on kuitenkin niin laaja, että erityisesti maassa oleskelun alkuvaiheessa myös tulkkipalveluja joudutaan käyttämään. Tulkin käyttö on välttämätöntä erityisesti tilanteissa, joissa yhteisen kielen puuttuminen voi johtaa väärinkäsityksiin ja jopa toimenpiteestä kieltäytymiseen ja siten sanktioihin. (Työministeriö 2005 b.)

Työvoimatoimistojen käyttöön osoitetuilla varoilla voidaan tulkki- ja käännöspalveluja käyttää muun muassa seuraaviin tarkoituksiin:

- kotoutumissuunnitelmien, työnhakusuunnitelmien, yksilöllisten työnhakusuunnitelmien ja aktivointisuunnitelmien laatiminen
- suunnitelmissa todetun palvelutarpeen arviointi ja siitä sopiminen
- ammatinvalinnanohjaus, ammattitietopalvelu ja vajaakuntoisten palvelut
- ryhmäpalvelut ja osaamiskartoitukset
- työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen ohjaamisessa tarvittavat palvelut
- sähköisten palvelujen käyttöön opastaminen
- työvoimatoimistojen keskeisten asiakastiedotteiden kääntäminen
- työttömän toimeentuloturvaan ja kotoutumistukeen liittyvä opastus (Työministeriö 2005 b.)

Kotoutumissuunnitelmia tehtäessä tai tarkistettaessa yhdessä maahanmuuttajan, kunnan ja työvoimaviranomaisten kanssa, kunta voi huolehtia tulkkauksaluista ja hakea niistä korvausta TE-keskukselta. Korvausten edellytyksenä on, että asiakas kuuluu pakolaisten vastaanoton piiriin tai on entisen Neuvostoliiton alueelta tullut toimeentulotukea saava paluumuuttaja. Tulkkipalvelun saaminen ei ole sidottu kunnan edustajan läsnäoloon, mutta edellyttää suunniteltua ja sovittua yhteistyötä kotoutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi. Muiden maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelmien laatimisesta ja tarkistami-

sesta aiheutuvista tulkki- ja käännöspalvelun kustannuksista vastaa työvoimatoimisto. Tulkkipalvelun kustannusten alentamiseksi työvoimatoimistoja kehoitetaan käyttämään yhä enemmän etätulkkausta (puhelin- tai videotulkkaus). (Työministeriö 2005 b.)

Tilaajalla on tulkkia tai kääntäjää tilatessaan ja tulkki- ja käännöspalveluita käyttäessään vastuu siitä, että käytetään laadukkaita ja ammatillisia palveluita. Tulkin ja kääntäjän ammattinimike ei ole Suomessa suojattu, vaan kuka tahansa voi toimia tulkkina tai kääntäjänä. Mikäli käytetään esimerkiksi lähiomaista tai tuttavaa tulkkina, voidaan vaarantaa asian puolueeton käsittely. Eräs tulkin pätevyyden tae on näyttötutkinnon suorittaminen. Silloin kun on kysymyksessä asiakkaan oikeudet, taloudelliset edut tai lainmukaiset velvollisuudet, on ensiarvoisen tärkeää että tulkki on ammatillinen ja pätevä. (Työministeriö 2005 b.)

3.6 Työharjoittelu ja työelämävalmennus

Työttömällä työnhakijalla on mahdollisuus osallistua työharjoitteluun tai työelämävalmennuksen. Näiden toimenpiteiden avulla voidaan tutustua työelämään tai edistää työhönsijoittumista ja ammattitaitoa. Työelämävalmennuksen tai työharjoittelun avulla voi myös kokeilla uudenlaisia työtehtäviä sekä työhön valmentautumista, vaikka työnhakijalla olisi pitkäkin aikaisempi työhistoria. Näillä toimenpiteillä voi myös kokeilla erilaisten ammattien kiinnostavuutta tai soveltuvuutta. (Työministeriö 2006).

Työharjoitteluun voi osallistua alle 25-vuotias henkilö, jolla ei ole aikaisempaa ammatillista koulutusta ja kuuluu työmarkkinatukijärjestelmän piiriin. Työelämävalmennukseen voi osallistua, mikäli on yli 25-vuotias tai on jo ammatillinen koulutus ja saa työttömyysturvaetuna perus- tai ansiosidonnaista päivärahaa. (Työministeriö 2006).

Molempien toimenpiteiden edellytyksenä on, ettei harjoittelu- tai työelämävalmennus heikennä palveluksessa olevien työntekijöiden työsuhteiden ehtoja, eikä aiheuta työntekijöiden irtisanomisia tai lomautuksia. Työharjoittelu- tai työelämävalmennus ei myöskään saa aiheuttaa elinkeinonharjoittajien ja yritysten välistä kilpailun vääristämistä. Työnantaja ei myöskään ole saanut 9 kuukauden aikana ennen työharjoittelu- tai työelämäval-

mennussopimusta tuotannollisista tai taloudellisista syistä irtisanoa tai lomauttaa työntekijöitä eikä lyhentää työntekijöiden työaika. (Työministeriö 2006).

3.7 Palkkatuki

Työnantajan työllistäessä henkilön, joka ei työllisty avoimille työmarkkinoille tai mikäli hän ei sijoitu koulutukseen, voidaan myöntää tapauskohtaisesti palkkatukea, joka koostuu kahdesta osasta, perustuesta ja lisäosasta. Palkkatuki otettiin käyttöön vuoden 2006 alusta. Se korvaa aiemman työllistämistuen ja yhdistelmä-tuen. Palkkatuetun työn tulee parantaa työttömän työnhakijan ammattitaitoa ja työmarkkina-asemaa sekä edistää pitkään työttömänä olleen henkilön pääsemistä avoimille työmarkkinoille. Tukea voidaan myöntää joko työsopimussuhteessa tehtävään työhön tai oppisopimuskoulutukseen. Palkkatukea voi saada kunnat, yritykset ja muut yksityisen sektorin työnantajat, muun muassa yhdistykset, säätiöt ja kotitaloudet sekä sosiaaliset yritykset. Tuen määrään vaikuttaa työnhakijaan liittyvät yksilölliset seikat. (Työministeriö 2005 d).

Palkkatuen enimmäiskesto on kaksi vuotta 500 päivää työttömyysturvaa saaneiden, vajaakuntoisten, työsuunnittelijoiden ja sosiaalisiin yrityksiin palkattavien pitkäaikais-työttömien osalta. Oppisopimuskoulutuksessa tukijakso voi olla koko oppisopimuskau- den pituinen. Muiden kuin edellä mainittujen työttömien osalta tukijakso voi olla enin- tään 10 kuukautta. Työ, johon palkkatuki myönnetään, on normaalia työtä joko toistai- seksi voimassa olevassa tai määräaikaisessa työsuhteessa. Edellä mainitun seikan koros- tamiseksi ehdotetaan käsitteet työllistämistuki ja tukityö korvattavaksi käsitteillä palkka- tuki ja tuettu työ. (Työministeriö 2005 d, 10-11.)

4 KOTOUTUMISEEN LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ

Viimeisten kymmenen vuoden aikana maahanmuuttajien **integrointi** ja **kotouttaminen** ovat vakiinnuttaneet asemansa yhteiskuntapoliittisessa sanastossa. Integraatiolla tarkoitettiin alun perin Euroopan Unioniin liittyäessä alueellista ja poliittista yhdentymistä. Maahanmuuton yhteydessä integroimisella tarkoitetaan niitä toimia, joita vastaanottava yhteiskunta tekee maahanmuuttajien sopeutumisen edistämiseksi. Näistä toimista voidaan mainita muun muassa maahanmuuttajien asuntoasioiden järjestäminen sekä kieli- ja työllisyyskoulutus. (Paananen 2005, 4.)

Vastaanottavassa yhteiskunnassa julkinen hallinto ja sen työntekijät ovat avainasemassa maahanmuutto- ja pakolaispoliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Viranomaisten toimintojen kautta välittyy erityisesti juuri maahan saapuneille ulkomaalaisille kuva suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen eri toimintamalleista. Myös maahanmuuttajan pitkän tähtäimen kotoutumisen tukemisessa ja uuden elämän rakentamisessa julkisen hallinnon työntekijöillä on keskeinen rooli. Sillä, kuinka yhteistyö eri viranomaisten kanssa sujuu, on oma merkityksensä maahanmuuttajien henkiselle ja aineelliselle hyvinvoinnille. (Pitkänen & Kouki 1999, 16.)

Maahanmuuttajien vastaanottomaana Suomi poikkeaa useista perinteisimmistä vastaanottajamaista. Kulttuurimme on ollut hyvin homogeeninen ja meidän perinteemme maahanmuutosta on varsin lyhyt sekä maahanmuutto on ollut erittäin rajoitettua. Perinteisistä kansainvälisistä maahanmuuttajien sopeutumisteorioista lienee tunnetuin kanadalaisen sopeutumisteoreetikko J. W. Berryn ns. nelikenttä –teoria. Teorian mukaan maahanmuuttajan sopeutuminen voi nimensä mukaan edistyä tai päättyä neljään eri vaihtoehtoon.

Ensiksi, mikäli maahanmuuttaja ei pidä arvokkaana säilyttää omaa kulttuuriaan ja identiteettiään, mutta ei toisaalta luo suhteita maassa olevaan enemmistökulttuuriin, hän **marginalisoituu** ja jää molempien ulkopuolelle. Toiseksi, mikäli hän säilyttää oman kulttuurinsa, mutta ei halua tai hänelle ei anneta mahdollisuutta oppia enemmistökulttuurin tapoja, on kyseessä silloin **separaatio** tai **segregaatio**. Kolmanneksi, mikäli maahanmuuttaja ei pidä säilyttämisen arvoisena omaa kulttuuriaan ja identiteettiään, vaan omaksuu enemmistökulttuurin tavat ja arvot, puhutaan **assimilaatiosta**. Neljännen teorian mukaan maahanmuuttajan onnistuu säilyttää omaa kulttuuriaan ja arvojaan, mutta samalla hän oppii uuden kulttuurin tapoja ja arvoja, niin että hän voi toimia sen tasa-arvoisena jäsenenä, silloin voidaan sanoa hänen olevan **integroitunut** uuteen kulttuuriin. Integrointivaihtoehtoa pidetään ihanteellisena tapauksena. (Huusko 1999, 47-48.)

Kotoutumisen mittaaminen on vaikeaa. Selkeää yhtä mittaria tai mittayksikköä ei ole olemassa, vaan kotoutumista tutkitaan monien eri mittareiden avulla. Tutkijat ovat valinneet lukuisten indikaattoreiden joukosta käyttöönsä ne, joiden soveltaminen omassa tutkimuksessa on ollut käytännöllisintä. Euroopan neuvosto on julkaissut teoksen *Measurement and indicators of integration* (1997), jossa kotoutumisen mittaamista käsitellään kotoutumisen eri alueiden kautta. Teoksen mukaan kotoutuminen voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen: **sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen** ja **poliittinen**. Näiden lisäksi huomioon on otettava maahanmuuttajia vastaanottavan yhteiskunnan rooli, esimerkiksi asenteet maahanmuuttajia kohtaan. Ekholmin (2004) mukaan sosiaalisen integraation mittareita ovat kielitaito ja suhteet valtaväestöön (ystävyyssuhteet ja ulkomaalaisvihamielisyyden kokeminen). Taloudellisen integroitumisen mittareiksi luetaan työllisyys, tulot, koulutus ja asumistaso. Kulttuurisen ulottuvuuden sijaan voidaan puhua myös yhteisön sisäisestä ulottuvuudesta. Edelleen Ekholm määrittelee poliittista integraatiota sen mukaan miten maahanmuuttaja seuraa tiedotusvälineitä, äänestää, hakee kansalaisuuden ja järjestäytyy etnisesti. Toisaalta ulottuvuuksia voidaan erotella myös toisin, esimerkiksi yksilöllinen taso ja yhteiskunnallinen taso. Kotoutumisen mittaamisessa ongelmana on myös sopivan vertauskohteen löytäminen, koska valtaväestö voi olla olennaisesti erilainen ryhmä kuin jokin tietty vähemmistö. Ajallisessa vertaamisessakin on ongelmansa jos tutkittavan ryhmän historia kyseisessä maassa on varsin lyhyt. Puuttuvat tilastotiedot vaikeuttavat vielä entisestään tilannetta. (Manninen 2001, 6-8.)

Maahanmuuttajien integroitumisen, kotoutumisen, tärkeimpänä osoituksena pidetään Suomessa työpaikan saamista. Lisäksi Suomen integrointipolitiikassa korostetaan, mui-

den pohjoismaiden tapaan, äidinkielen ja oman kulttuurin säilyttämisen tärkeyttä. Työn ensisijaisuuden syynä on ennen kaikkea se, että Suomessa kansalainen saa suuren osan hyvinvoinnistaan (esimerkiksi työttömyysturvan ja eläkkeen) ja arvostuksestaan työn avulla. Sen merkiksi suomalainen kertoo usein ensimmäiseksi ammattinsa, kun hän alkaa kuvata itseään. Työn korostamista tukevat myös asennetutkimukset, joiden mukaan suomalaiset kannattavat eniten työvoimamuuttoa ulkomailta. Työttömyys on edelleen maahanmuuttajien pahin ongelma, mutta tilastojen mukaan työttömyys alenee asumisajan pidentyessä. Työttömyyden vaikutus ulottuu laajalle, sillä työttömät ovat riippuvaisempia yhteiskunnan tuesta, vapaa-ajan ympäristöstään ja naapureistaan, kuin työssä olevat maanmiehensä. (Paananen 2005, 4-5.) Työvoimaviranomaisten osuus työnsaannissa on suuri ja työvoimaviranomaisten toiminta on tärkeä osa rekrytointiketjua. Työvoimahallinnon tarjoamat työt ovat usein keikka- tai työllistämistöitä, jotka ovat integroitumisen kannalta tärkeitä. Työvoimatoimistojen virkailijat pystyvät vaikuttamaan työnantajaan useissa tapauksissa, joten he ovat tärkeä linkki työnantajan ja työnhakijan välillä. Virkailija saa usein sellaista tietoa, jota maahanmuuttajat eivät kuule. Tässä myös virkailijoiden ihmissuhdetaidot korostuvat. (Jaakkola 2000, 49.)

4.1 Kotoutuminen prosessina ja siihen vaikuttavia tekijöitä

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan työryhmän (ETNO) mukaan maahanmuuttajien kotoutumisen prosessit ja resurssit kotoutua vaihtelevat niin eri maahanmuuttajaryhmien kuin henkilöidenkin välillä. Työryhmän mukaan toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa maahanmuuttajia ei tulisi nähdä homogeenisena ryhmänä. Sen tähden myös kotouttamiseen tähtäävien palveluiden ja muiden tukimuotojen tulisi tarjota erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia kotoutujalle. Monipuolisten palvelujen tarve korostuu erityisesti kotoutumiskoulutuksen tarjonnassa ja erilaisissa työllistymiseen tähtäävissä toimenpiteissä. Toinen huomioitava lähtökohta kotoutumisessa tulisi olla se, ettei viranomainen voi kotouttaa maahanmuuttajaa, vaan ainoastaan tarjota erilaisia mahdollisuuksia siihen. Siten voidaan sanoa, että viranomaisen tärkein tuki on maahanmuuttaja itse. Asiakslähtöisyyden tulisikin olla kaikkien kotoutumispalvelujen tarjonnan ensisijainen lähtökohta. Erityisesti yhteistyö kohderyhmän kanssa korostuu tiedottamisen onnistumisessa. Toimiva yhteistyö suunnitteluvaiheesta toteutukseen mahdollistaa kotoutumiskoulutuksen paremman laadun ja kohderyhmän saavutettavuuden. Maahanmuuttohallinto on hajaan-

tunut useiden viranomaisten kesken, joten aukottomalla yhteistyöllä on keskeinen merkitys erityisesti maahantulon alkuvaiheessa, jolloin Suomen yhteiskunta ei ole vielä tullut tutuksi maahanmuuttajalle. Yhteistyö säästää myös eri viranomaisten resursseja. Palvelupolkujen vahvistaminen, tutkintojen rinnastamisen tehostaminen ja tiedottaminen myös toisten viranomaisten palveluista helpottaa yhtäläillä kotoutujan elämää kuin kotouttajan työtäkin. (Työministeriö 2005 a, 1.)

Kotoutumisen prosessi on hyvin yksilöllinen prosessi, jossa ihmisen motivaatio, asenteet ja pyrkimykset ovat etusijalla. Mikäli kotouttamisen kehyksiä suunnitellaan yhteistyössä kotoutujien ja maahanmuuttajien kanssa antaa se prosessille tärkeää uskottavuutta kohde-ryhmän kanssa. Kotoutumisprosessin onnistuminen riippuu hyvin paljon myös olemassa-olevista olosuhteista ja ympäristöstä. Kotoutumista pidetään onnistuneena, kun maahanmuuttaja on sopeutunut ympäristöönsä. Se asia taas, mihin elinympäristöön henkilö on sopeutunut, kuuluu maahanmuuttajan/kotoutujan henkilökohtaisen valinnan ja myös olosuhteiden piiriin. Toisille omin ympäristö voi olla ammatillinen, toisille esimerkiksi kotiin liittyvä (kotiäidit) tai miksei jollekin vaikka akateeminen ympäristö. Viranomaiset eivät voi antaa kaikkia sopeutumiseen tarvittavia työkaluja, mutta voi kuitenkin auttaa maahanmuuttajaa hankkimaan omien valintojen edellyttämät työkalut, näistä tärkeimpiin kuuluu kielitaito. (Työministeriö 2005 a, 6.)

Kielitaito on osa maahanmuuttajan hyvinvointia, sillä maahanmuuttajan kielitaito vaikuttaa koko kotoutumisprosessiin, niin koulutus- ja vaikuttamismahdollisuuksiin, työllistymiseen, erilaisten palvelujen käyttöön, yhteyksiin valtaväestön kanssa sekä ylipäänsä viihtymiseen ja haluun jäädä tai lähteä. Kielitaidon tärkeys korostuu varsinkin tiedon-saannin kohdalla. Viranomaiskielen ymmärtäminen tuottaa vaikeuksia henkilölle, joka ei osaa suomea ollenkaan tai vain vähän. Osalle maahanmuuttajista tiedon saaminen on erityisen vaikeaa. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomat. Kotoutumisen resursseina kielitaito on yksi ensisijaisista asioista, toisaalta myös henkilön motivaatio, halu oppia ja tutustua uuteen kulttuuriin vaikuttavat myös tiedon saamiseen ja kotoutumiseen. (Työministeriö 2005 a, 9, 11.)

Viranomaisilla erityisesti pakolaisten kotouttamiseen liittyvät työtehtävät ovat huomattavan erilaisia verrattuna esimerkiksi siirtolaisten (tai paluumuuttajiin) liittyvät tehtävät. Silloin, kun ihminen muuttaa vapaaehtoisesti maasta toiseen hän voi itse tehdä monia muuttoon liittyviä valintoja; he voivat esimerkiksi päättää milloin ja mihin muuttavat,

suunnitella ja ennakoida muuttonsa ja hyödyntää jo mahdollisesti olemassa olevia yhteyksiään. Pakolaisilla tällaista valinnanvapautta ei juuri ole. Pakolaisten kotoutumista voidaan kuitenkin helpottaa erilaisten toimintasuunnitelmien avulla, joissa ennakoidaan pakolaisten kotoutumiseen liittyviä yksilöllisiä tarpeita. Toimintasuunnitelmien ja -linjan valintaan vaikuttavat ne tiedot, joita kohderyhmästä on saatavilla. Pakolaisväestöä koskevan tilastollisen ja muun olemassa olevan tiedon saatavuus on tällaisten toimintasuunnitelmien ja ohjelmien laatimisen perusedellytys. Pakolaisten aikaisemman koulutuksen ja sosioekonomisen taustan sisältävät tietokannat antaisivat tärkeää tietoa heidän suhteestaan työmarkkinoihin ja edistäisivät työllistämistästrategioiden kehittämistä. Myös ammatillisten tutkintojen rinnastamisen kannalta tiedot pakolaisten koulutuksesta ja ammatillisista valmiuksista olisivat hyödyllisiä maahanmuuttajan vastaanottomaassa. (Valtonen 1999, 20.)

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan työryhmän mukaan maahanmuuttajajärjestöt ovat yhtä mieltä siitä, että kotouttamislaki tunnetaan huonosti kentällä. Ongelma ei ole tiedon puute vaan itse asiassa painettua tietoa on paljon. Sähköisestäkin julkaistua tietoa maahanmuuttajien omalla äidinkielellä on runsaasti. Maahanmuuttajayhdistysten edustajien käsitys ja kokemus on, että tieto ei löydy, "koska viranomaisten sivuilla vierailijan täytyy osata miltei täydellistä suomea tai ruotsia, jotta hän löytää ohje- ja polkuviidakosta haluamansa tiedon ja äidinkielen materiaalin". (Työministeriö 2005 a, 10.)

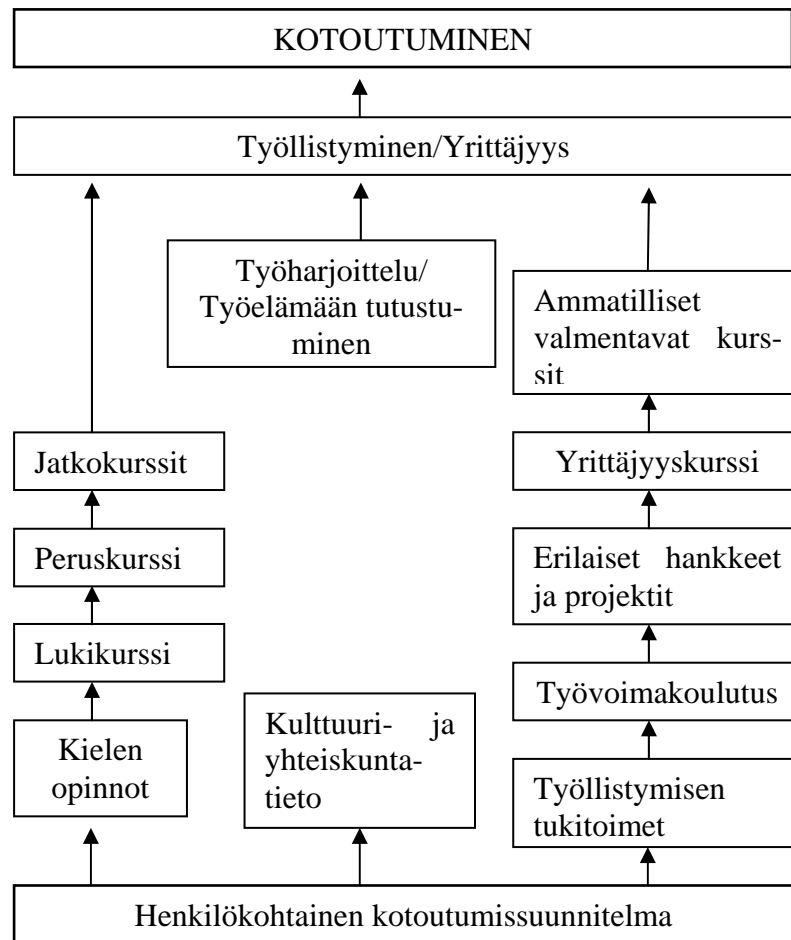
ETNO -työryhmän mukaan kotouttamislakiin ja toimenpiteisiin liittyvään tiedottamiseen olisi kehitettävää seuraavissa asioissa:

- tehokkaan viestinnän suunnittelu kotouttamisen alkuvaiheessa oleville maahanmuuttajille
- viestinnän onnistumisen seuranta
- vaihtoehtoisten viestinnän strategioiden käyttö
- maahanmuuttajien tai maahanmuuttajayhdistysten osallisuus tiedotuksen suunnittelussa ja levityksessä
- viestinnän riittävästä laajuudesta

- tutkintojen rinnastamisen ja tunnustamisen informointi kotoutumissuunnitelmaa tehtäessä
- tiedon löytyminen eri kielillä viranomaisten verkkosivuilta helpommaksi (Työministeriö 2005 a, 13-14.)

Kaikilla kotouttamislain piirissä olevilla maahanmuuttajilla ei ole tarpeeksi tietoa lain oikeuttamista toimenpiteistä. Kaikille kotoutumissuunnitelmaan oikeutetuille ei myöskään ole laadittu asianmukaista suunnitelmaa. Yksi syy lain huonoon tuntemiseen voisi olla esitteiden eri kieliversioiden huono saatavuus. (Työministeriö 2005 a, 10.) Tässä korostuu tulkin käytön tärkeys ja tarpeellisuus viranomaistyössä tiedotettaessa asiakkaalle kotoutumiseen liittyvistä asioista.

On erityisen tärkeää, että maahanmuuttajalla itsellään on kotoutumiseen halukkuus ja että hän on valmis sitoutumaan suunnitelmiin. Maahanmuuttajille tulisi tarjota heidän omien edellytystensä mukaan työllistymistä tukevaa koulutusta ja järjestää erilaisia työllistämisen tukitoimia. (Ahtonen ym. 2003, 24.) Kuviossa 1. on havainnollistettuna maahanmuuttajien kotoutumisprosessia työvoimahallinnon näkökulmasta. (Kuvio 1.).

Kuvio 1. Maahanmuuttajan kotoutumisprosessi (Ahtonen ym. 2003, 25)

4.2 Projektit kotoutumisen tukena

Maahanmuuttajien sopeutumista ja kotoutumista tukemaan järjestetään erilaisia projekteja ja hankkeita (Ahtonen ym. 2003, 26). Kainuussa kotoutumista tukevana projektina on esimerkiksi Kajaanissa ja Vuolijoella toimiva MONIKA, Kainuun monikulttuurinen toimintakeskus. Projekti on Euroopan sosiaalirahaston osittain rahoittama hanke, jossa on mukana yhteistyössä myös Kajaanin kaupunki ja Vuolijoen kunta. Projektia hallinnoi Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kainuun piiri. Monika tarjoaa suomen kielen kursseja, atk-kursseja ja erilaisia luentosarjoja. Projektissa toimivilta maahanmuuttajaneuvokeilta maahanmuuttajat voivat pyytää luottamuksellisia ja maksuttomia neuvoja arkielämän ongelmiin. Monikan kotouttajat vetävät myös maahanmuuttajille tarkoitettuja työnhaku- ja kotoutumiskursseja, joista on apua tulevaisuudessa koulutuksen suunnitteluun ja työn-

hakuun. Monika tarjoaa palveluja myös tutkintojen rinnastamiseen/tunnustamiseen liittyvissä asioissa. Lisäksi Kajaanin vastaanottokeskus on mukana ESR-rahoitteisessa SPR:n Varsinais-Suomen piirin hallinnoimassa *Becoming More Visible* – projektissa (BMV-projekti). Projektin tarkoituksena on tukea turvapaikanhakijoiden elämänhallintaa ja edistää turvapaikanhakijoiden työllistymistä.

4.3 Maahanmuuttajien työllistyminen ja siihen vaikuttavia tekijöitä

Maahanmuuttajien työllistymisvaikeudet ovat Forsanderin ja Alitolppa-Niitamon (2000) mukaan poikkeuksetta kotoutumista käsittelevissä tutkimuksissa maahanmuuttajien keskeisin ongelma (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000, 2). Suomessa työllisyystilanne on maahanmuuttajilla heikompi kuin valtaväestöllä riippumatta siitä, mihin päin Suomea he ovat asettuneet asumaan. Vielä 1990-luvulla työllistyminen oli hyvin heikkoa, mutta sen jälkeen työmarkkina-asema on kohentunut ja parantunut koko ajan. Eräs niin sanotuista sisääntuloaloista on ollut siivousala, joka on ollut merkittävä maahanmuuttajien työllistäjä. (Joronen 2005, 60.) Lisäksi hyvin koulutetuille maahanmuuttajille on löytynyt töitä opetustehtävistä sekä maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvistä tehtävistä, esimerkiksi asioimistulkki, kouluavustaja ja äidinkielen opettaja (Sutela 2005, 89). Etenkin erilaiset kotouttamistoimet näyttävät edistävän työllistymistä.

Työmarkkina-aseman vakauden mittana pidetään yleensä pysyvää työsuhdetta, joka onkin Suomessa valtaosalla työntekijöistä. Maahanmuuttajilla määräaikaiset työsuhteet ovat kuitenkin keskimääräistä yleisempiä. Maahanmuuttajan työllistymiseen vaikuttavat Forsanderin (2002) tutkimuksen mukaan (etninen) alkuperä sekä koulutus. Suomalainen koulutus, alle 38 vuoden ikä sekä aasialainen tai länsimainen alkuperä ovat ns. vakaan työuran tekijöitä. Pakolaiset ovat myös Forsanderin tutkimuksen (2002) mukaan pysyneet muita yleisemmin koko työuransa työmarkkinoiden ulkopuolella, johtuen osittain kotiäitien ja opiskelijoiden suuresta määrästä tässä ryhmässä. Maahanmuuttajan työllistymisen kannalta yksi tärkeä tekijä on myös maahanmuuttoikä. Lapsena tai nuorena muuttaneet ovat paremmassa asemassa, koska he käyvät läpi suomalaisen koulujärjestelmän. Aikuisena muuttaneet joutuvat usein aloittamaan työuransa alusta, sillä muualla hankittu työkokemus tai koulutus ei useinkaan ole sellaisenaan siirrettävissä suomalaisille työmarkkinoille. Usein tarvitaan täydennyskoulutusta tai jopa koulutus kokonaan

uuteen ammattiin. Maahanmuuttajaryhmien välillä on myös selviä eroja. Esimerkiksi virolaiset, venäläiset ja vietnamilaiset ovat työllistyneet pääkaupunkiseudulla paremmin kuin somalialaiset. (Joronen 2005, 61-65.)

Maahanmuuton syy vaikuttaa olennaisesti työllistymiseen. Parhaiten ovat Forsanderin (2002) tutkimuksen mukaan työllistyneet ne henkilöt, jotka ovat muuttaneet maahan työn tai opiskelun vuoksi. Tutkimuksessa mukana olleista 71 prosenttia oli työssä eikä juuri kukaan heistä ollut työttömänä. Myös paluumuuttajista suurin osa, 61 prosenttia, oli työssä, vain noin 18 prosenttia oli työttömänä. Avioliiton kautta muuttaneista oli työllistynyt alle puolet, 46 prosenttia, heistäkin työttömänä oli 18 prosenttia. Heikoimmin olivat työllistyneet pakolaisina ja turvapaikan hakijoina tulleet ja kaikkein heikoiten perheiden yhdistämisen vuoksi tulleet. (Joronen 2005, 67.)

Forsanderin (2002) ja Paanasen (1999) mukaan suomalaisilla työmarkkinoilla arvostetaan muodollista pätevyyttä, koulutusta ja suoritettuja tutkintoja. Kuitenkaan pelkkä koulutus ei aina ole ratkaiseva tekijä. Suomalainen työnantaja arvostaa nimenomaan suomalaisessa oppilaitoksessa hankittua koulutusta. Toisaalta suomen kielen erittäin hyvä taito sekä Suomessa hankittu koulutus ovat yhteydessä toisiinsa. Samoin Forsanderin (2002) mukaan ulkomailla suoritettujen tutkintojen kelpoisuusehdot ja niiden tulkinta ovat keskeisempiä esteitä maahanmuuttajien työllistymisen tiellä. (Sutela 2005, 86-87.)

Maahanmuuttajien taloudellisia vaikutuksia tutkittiin ensimmäistä kertaa 1990-luvulla. Tutkimuksen teki Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttaa se, kuinka kauan he ovat asuneet Suomessa. Tuloksista voi päätellä, että kotoutumisen tukeminen on kannattavaa ja erityisesti Suomessa hankittu koulutus vaikuttaa selvästi työllistymismahdollisuuteen. (Työministeriö 2005 c.)

4.4 Viranomaisyhteistyö kotoutumisessa

Viranomaisyhteistyö on erityisesti 1990-luvun aikana esille noussut yhteistyömuoto. Siinä viranomaiset toimivat omien organisaatorajojen yli yhteistoiminnassa ja tietoa toisilleen jakaen. Viranomaisyhteistyön lisääntymiseen johtavia syitä ovat esimerkiksi resurssien vähentyminen, lakimuutosten aiheuttamat velvollisuudet, kansalaisten vaatimat palvelut ns. ”yhden luukun” –periaate. Toimiva viranomaisyhteistyö vaatii tekniikan lisäksi yleisiä verkostoitumisen edellytyksiä.

Työ- ja sosiaalihuollon yhteistyö paikallisella asiakastasolla liittyy yhteisasiakkaisiin. Näiden yhteisasiakkaiden määrää on vaikea arvioida, mutta heitä voi arvioida olevan erityisesti työvoimatoimistojen työmarkkinatukea saavissa asiakkaissa sekä toisaalta sosiaalitoimen pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien asiakkaiden keskuudessa. Kullan mukaan Heikkilä ja Keskitalo määrittelevät paikallisen tason yhteistyömuodot sosiaali- ja työvoimahallinnon välillä seuraavasti: 1) Kunnan ja työhallinnon yhteiset työllisyysstrategiat ja suunnitelmat, 2) paikallisten toimijoiden väliset neuvottelut, 3) säännölliset yhteistyöryhmät, 4) asiakastason työntekijöiden välinen kanssakäyminen, 5) ns. kolmikantatapaamiset viranomaisten ja asiakkaan kesken (esimerkiksi kotoutumissuunnitelmaa tehtäessä), 6) yhteys- ja koordinaatiohenkilöiden käyttäminen, 7) yhteispalvelupisteet tai toimistot tarjoten eritasoista palvelua. (Kulla 2005, 17-18.)

Heikkilä ja Keskitalo tuovat esille kuinka aktiivisuuden lisääminen hyvinvointipolitiikassa sekä syrjäytymisriskin kasvu ovat nostaneet työvoima- ja sosiaalihuollon yhteistyötarpeen uudella tavalla esille. Yhteistyössä sosiaali- ja työvoimatoimi voivat täydentää hyvin toisiaan: työhallinnolla on sellaisia välineitä, joita sosiaalitoimella ei ole. Sosiaalitoimella puolestaan on parempi osaaminen ja valmius kohdata moniongelmaisia asiakkaita. (Kulla 2005, 18.)

Sekä sosiaali- että työvoimahallinnon lainsäädännössä on säädöksiä eri viranomaisten yhteistyöstä. Säädöksiä sisältyy yleiseen palvelulainsäädäntöön (sosiaalihuoltolaki 710/1982 ja työvoimapalvelulaki 1005/1993), etuuslakiin (laki toimeentulotuesta 1412/1997) ja työn järjestelystä säätelevään lakiin (työllisyyslaki 257/1987). Näiden

lisäksi viranomaisyhteistyöstä säädetään yhteispalvelulainsäädännössä, laissa kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyössä ja maahanmuuttajien kotouttamislaissa. (Kulla 2005, 18.)

Kotouttamislain toimeenpanon vastuut ovat jakaantuneet useiden eri viranomaisten kesken. Tästä on seurannut epäselvyyksiä, kuka on vastuussa ja mistä. Kotoutuja-asiakkaalla ongelma näkyy siinä, ettei hän tiedä mihin viranomaistahoon tulisi ottaa yhteyttä ongelmatilanteessa. Vastuutahon puute korostuu etenkin, mikäli asiakas käyttää kunnan ulkoistamia, kotouttamiseen liittyviä palveluja. Varsinkin kunnan ja työvoimaviranomaisten väliseen työnjakoon tulisi kiinnittää huomiota. (Työministeriö 2005 a, 10.)

Maahanmuuttajatyöstä ja -palveluista vastaa tällä hetkellä useita eri organisaatiota. Kaikilla kotouttamistyössä olevilla viranomaisilla, mm. työvoimatoimiston virkailijoilla ja kunnan kotouttamistyössä mukana olevilla tulisi olla riittävät tiedot koko järjestelmästä. Ammattilaisilla tulisi olla yhteisten tavoitteiden lisäksi myös samanlainen perusajattelutapa ja ihmiskuva. Mikäli jokaisella viranomaisella on erilainen käsitys esimerkiksi tietyistä kulttuurien välisistä eettisistä kysymyksistä, saa asiakas koko järjestelmästä ristiriitaisen kuvan. Tämä on merkityksellistä erityisesti siinä vaiheessa, kun asiakas siirtyy esimerkiksi kunnan palveluista työhallinnon palveluihin. (Koivumäki 2005, 14.) Viranomaisten ammattitaito myös vaihtelee paljon kotouttamiseen liittyvillä aloilla. Maahanmuuttajajärjestöt kokevat tärkeäksi sen, että esimerkiksi maahanmuuttajakoordinaattoreiksi koulutettaisiin enemmän maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä. (Työministeriö 2005 a, 18.)

Kotoutumiseen liittyvästä viranomaisyhteistyöstä on tehty hallituksen esitys (HE 166/2005), jonka tavoitteena on tehostaa ja nopeuttaa maahanmuuttajien kotoutumista. Viranomaisten työnjakoa ja vastuita selkiinnyttäisiin kaikilla hallinnon tasoilla. Paikallistasolla kunnan ja työvoimatoimistojen yhteistyötä tehostettaisiin sekä yleisellä tasolla että yksittäisten maahanmuuttajien kotouttamisessa. Tarkoituksena on, että kunta ja työvoimatoimisto kokoaisivat yhtenäisen palvelujen ja toimenpiteiden kokonaisuuden, jossa sekä julkisten että myös yksityisten tahojen palvelut ja toimenpiteet täydentäisivät toisiaan. Lakiin ehdotetaan myös sisällytettäväksi luettelo toimenpiteistä ja palveluista, jotka tulisi ottaa huomioon sekä kotouttamisohjelmissa että kotoutumissuunnitelmissa. Kotouttamisohjelmaa koskevaa säännöstä ehdotetaan tarkennettavaksi sekä viranomaisten vastuiden osalta että ohjelman sisällön osalta. (HE 166/2005.)

4.5 Maahanmuuttajapalveluiden henkilökunnan koulutus

Työhallinnolla on laaja ja monipuolinen valtakunnallinen henkilöstön koulutusohjelma. Työhallinto on järjestänyt maahanmuuttajien palveluihin liittyvää koulutusta kulloinkin ajankohtaisiin maahanmuuttoasioihin liittyvinä kursseina. Näille kursseille on hakeutunut etupäässä maahanmuuttajien palveluja päätyönään hoitavia virkailijoita. Tällaista koulutusta tarvitaan edelleenkin, mutta lisäksi on ollut tarvetta kehittää myös maahanmuuttajapalvelujen ohjauksellisuutta koulutuksen kautta. (Työministeriö 2003, 23.)

Maahanmuuttajatyössä keskeisiä osaamisen alueita ovat arvojen, asenteiden ja ihmiskuvan lisäksi esimerkiksi viestintä-, vuorovaikutus ja ohjaustaidot. Virkailijan persoonallisuudella on erityisen tärkeä merkitys tässä vaiheessa, kun yhtenäisiä pätevyysvaatimuksia ei ole asetettu maahanmuuttajatyölle. Virkailijat kaipaavat tietoa sekä omasta että vieraista kulttuureista, yhteiskunnan rakenteesta ja sosiaalipsykologiasta. Lisäkoulutusta on kaivattu erityisesti ohjausmenetelmistä ja vuorovaikutuksesta. (Työministeriö 2003, 24.)

5 KÄYTETTY TUTKIMUSMENETELMÄ JA TULOSTEN KÄSITTELY

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli saada mahdollisimman laajasti tietoa Kainuun alueen työvoimatoimistoissa tapahtuvista kotouttamiseen liittyvistä toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista maahanmuuttajien kotoutumiseen ja työllistymiseen. Tarkoituksena oli tutkia, mikä vaikuttaa valittuihin toimenpiteisiin, miten viranomaisyhteistyö toimii ja mitä resursseja on käytettävissä. Lisäksi tavoitteena oli saada Kainuun työvoimatoimistojen maahanmuuttajien kanssa työskentelevien henkilöiden näkemys asiasta. Koska nämä asiat eivät ole määrällisiä, valittiin tutkimusmenetelmäksi kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen asemasta kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä.

Laadullista tutkimusmenetelmää tarkastellaan lähemmin seuraavissa kappaleissa. Samoin pohditaan oikean aineistonkeruu -menetelmän valintaa, ja tutkitaan aiheeseen liittyviä teemoja.

5.1 Laadullinen tutkimus

”Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto.” Niitä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisina, rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä tutkittavan ongelman ja tutkimusresurssien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73.) Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa eri havaintojen merkityksen ymmärrettäväksi tekevänä kehikkona toimii taustalla oleva teoreettinen viitekehys (Alasuutari 1999, 54).

Haastattelun idea on, samoin kuin kyselyinkin, että kun haluamme tietää, miten ihmiset ajattelevat tai toimivat siten, kuin toimivat, on järkevää kysyä sitä häneltä itseltään. Siinä tapauksessa kyselyyn perustuva aineistonkeruumenetelmä on soveliaain. Kyselyn ja haastattelun eroina voidaan mainita haastattelun eduksi sen joustavuus. Haastattelussa haastattelijalla on mahdollisuus mm. toistaa kysymys, selventää ilmauksia tai kysyä lisäkysymyksiä. Lisäksi kysymysten järjestystä voidaan vaihtaa, mikäli tutkija pitää sitä aiheellisenä. **Kysely** taas on laadullisessa tutkimuksessa jäykempi. Kyselyn, varsinkin postikyselyn, etuina ovat taas alhaiset kustannukset, mutta vaatii hyvin tarkkaa kyselylomakkeen suunnittelua. Myös vastausten määrä voi jäädä postikyselyssä alhaiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 74-76.)

Havainnointimenetelmä on tarkoituksenmukaisin silloin, kun tutkimuskohteena on selvä vuorovaikutuskäyttäytyminen. Mitä vapaampi tutkimusasetelma on, sitä luontevampaa on käyttää havainnointia, keskustelua ja omaelämäkertoja aineistonhankintamenetelminä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73.) Koska tutkimustehtävänä oli kartoittaa maahanmuuttajille suunnattuja toimenpiteitä, eikä niinkään ole tarkoitus seurata käytännön työskentelyä, ei ollut tarkoituksen mukaista käyttää havainnointia tutkimusmenetelmänä. **Dokumentteihin** perustuva tieto ja sen tulkitseminen taas ei anna riittävästi kuvaa siitä, miten maahanmuuttajien parissa työskentelevät ihmiset suunnittelevat kotouttamistoimenpiteitä ja mitkä tekijät vaikuttavat kunkin maahanmuuttajan toimenpiteen valintaan.

5.2 Haastattelun muodot

Haastattelun muotoja ovat **lomakehaastattelu**, **teemahaastattelu** ja **syvähaastattelu**. Näiden kolmen haastattelumallin ero perustuu haastattelun pohjana olevan kyselyn ja tutkimuksen toteutuksen strukturoinnin, aiheen säätelyn, asteeseen. Näillä haastattelumuodoilla on myös erilainen suhde tutkittavaa ilmiötä kuvaavaan teoriaan ja tutkimusmenetelmää perusteleviin teoreettisiin oletuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 76-77.)

Haastattelulajina lomakehaastattelu on käytetyin. Siinä haastattelu tapahtuu lomakkeen mukaan. Lomakkeessa kysymysten ja väitteiden muoto sekä esittämisjärjestys on ennalta määrätty. Lomakehaastattelu on haastattelumuodoista kaikkein strukturoiduin, mikä

puolestaan asettaa haasteita haastattelulomakkeen ja kysymysten muotoilulle. Itse haastattelu on kuitenkin helppo ja nopea suorittaa sekä tietojen käsittely on myös nopeaa. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 29.) Lomakehaastattelu sopiikin kvantitaaviseen tutkimusmenetelmään hyvin, koska siinä edellytetään tarkkaa luokittelua ja koodausta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 76-77).

Teemahaastattelu, eli Hirsjärvi & Hurmeen (1988) mukaan puolistrukturoitu haastattelu, on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, jossa haastattelun aihepiirit, teemat ovat tiedossa. Menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidulle haastattelulle luonteenomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 36.) Teemahaastattelussa edetään keskeisten etukäteen valittujen teemojen sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten mukaan. Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen, teoriaan eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77-78.) ”Haastatteluun kuuluu haastattelurungon laatiminen, haastattelemine, tulosten rekisteröinti, numeerisen koodin kehittäminen ja vastausten koodaus” (Hirsjärvi & Hurme 1988, 26). Teemahaastattelun avulla halutaan kerätä sellainen aineisto, jonka avulla voidaan tehdä luotettavia tutkittavaa ilmiötä koskevia päätelmiä. Suunnitteluvaiheen tärkeimpiä tehtäviä on haastatteluteemojen suunnittelu. Haastattelutilanteessa olisi kuitenkin hyvä noudattaa tiettyä joustavuuden periaatetta, mikäli kaikkien teema-alueiden läpikäynti tuntuu tarpeettomalta. Haastattelu-runkoa suunniteltaessa ei laadita yksityiskohtaisia kysymyksiä vaan teema-alueuettelo. Valitut teemat edustavat teoreettisten pääkäsitteiden alakäsitteitä tai -luokkia. Teema-alueet ovat siis pelkistettyjä luetteloita. Haastattelutilanteessa ne toimivat haastattelijan muistilistana ja keskustelua ohjaavana tukena. Varsinaisessa haastattelussa teema-alueita tarkennetaan kysymyksillä, joita voi tehdä sekä haastateltava että haastattelija. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 66.)

Hirsjärvi & Hurmeen mukaan syvähaastattelulle Smith on maininnut termit vapaa haastattelu ja informaali haastattelu sekä Becker ja Geer ’yksityiskohtainen’ ja ’keskustelunomainen haastattelu’. Syvähaastattelu on täysin strukturoimaton haastattelu, jossa ainoastaan ilmiö, josta keskustellaan, on määritelty. Haastattelija selvittää haastateltavan kiinnostuksen eri puolia ja käsittelee aiheita kun ne tulevat vastaan sekä syventää annettuja vastauksia jo annettujen vastausten avulla. Avoin eli syvä haastattelu muistuttaakin eniten kaikista haastattelumuodoista keskustelua. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 30-31.)

Syvähaastattelussa tutkijan tehtävänä on pitää haastattelu oikeassa aiheessa, mutta antaa haastateltavan puhua vapaasti (Tuomi & Sarajärvi 2002, 78).

Haastattelun tarkoituksena oli saada mahdollisimman laajasti tietoa eri työvoimatoimistoissa tapahtuvista toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista maahanmuuttajien kotoutumiseen ja työllistymiseen. Tarkasti strukturoitu haastattelulomake ei anna mahdollisuutta tarkentaviin lisäkysymyksiin, joten lomakehaastattelun toteuttaminen ei ollut hyvä valinta tämän tutkimuksen toteuttamiseen. Syvähaastattelu puolestaan veisi liikaa aikaa, koska tavoitteena oli kuitenkin saada mahdollisimman monen Kainuun työvoimatoimiston virkailijan näkemys aiheesta. Teemahaastattelu vaikutti tässä tapauksessa sopivimmalta tavalta saada riittävän kattavasti ja monipuolisesti tietoa, mutta nopeammin kuitenkin kuin syvähaastattelussa. Teemahaastattelun eduksi lasketaan tässä tapauksessa myös se, että haastateltavaksi voitiin valita ne henkilöt, joilla on eniten kokemusta ja tietoa maahanmuuttajien kanssa työskentelystä.

5.3 Tutkimuksen teemat ja niiden yhteys teoriaan

Teemat nousevat aiheeseen liittyvästä teoriasta. Tavoitteena on tutkia, kuinka kotouttamislakia toteutetaan Kainuun TE-keskuksen alueella. Tavoitteen saavuttamiseksi oli rakennettava useita toisiaan täydentäviä, riittävän väljiä teema-alueita. Ensinnäkin haluttiin tietää, minkälaisia maahanmuuttajaryhmiä Kainuun alueella on? Tähän liittyen ensimmäiseksi teemaksi valittiin maahanmuuttaja-asiakkaat ja heidän taustansa. Toisen teeman aiheena oli tutkia, mitkä ovat työvoimatoimistojen kotoutuja-asiakkaiden kotoutumiseen liittyvät eri viranomaistahojen toimenpiteet; onko jokaisessa kunnassa tehty kotouttamisohjelma, mitä ovat viranomaistahojen väliset yhteistyömuodot ja miten yhteistyö toimii? Kolmannen teeman aihe on kotouttamiseen liittyvät resurssit. Vertaillaan, onko Kainuun työvoimatoimistoilla erilaisia käytäntöjä, palvelumalleja ja toimenpiteitä maahanmuuttajien kotouttamiseen. Millainen on työvoimatoimistojen maahanmuuttajiin kohdistuvien toimenpiteiden resurssien riittävyys alueella sekä omien, henkilökohtaisten resurssien riittävyys? Neljännen teeman tarkoituksena oli selvittää, minkälainen näkemys viranomaisilla on maahanmuuttajien kotoutumisprosessista, mitä prosessiin kuuluu, miten kauan siihen menee? Mitkä ovat kotoutumisprosessin eri vaiheet, tavoitteet ja kesto sekä kotoutumisprosessien vertailua. Viides teema käsittelee maahanmuuttajien

työllistymistä Kainuussa? Lisäksi tiedustellaan, onko havaittu ongelmia edellä mainituissa asioissa? Kuudes teema käsitteli omia kokemuksia maahanmuuttajatyöstä. (LIITE 3.).

5.4 Haastattelujen kohteet ja laajuus

”Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä” (Eskola & Suoranta, 2000, 61). Koska tavoiteltiin tietoa koko Kainuun alueen työvoimatoimistojen kotouttamiseen liittyvistä työskentelytavoista, pyrittiin valitsemaan jokaisesta toimistosta henkilö, joka toimistossaan pääsääntöisesti vastaa maahanmuuttajatyöstä. Tosin Eskola & Suorannan mukaan ’ratkaisevaa ei ole aineiston koko ja siitä lasketut tunnusluvut, vaan tulkintojen kestävyys ja syvyys’.

Kvalitatiivisen aineiston hankinnassa on järkevää, että aineistoa on riittävästi. Toisaalta aineiston määrä kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pitkälle tutkimuskohtainen, vastauksia tarvitaan juuri sen verran kuin on aiheen kannalta välttämätöntä. (Eskola & Suoranta, 2000, 62-63.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston rajausta tapahtuu teoreettista kattavuutta silmälläpitäen. Rajausta ohjaa tutkittavan ongelman teoreettinen viitekehys sekä valitun aineiston teoreettinen kiinnostavuus ja edustavuus valitun tutkimusilmiön ratkaisussa. (Eskola & Suoranta 2000, 64-65.)

Haastateltavien määrä oli alkuperäisen suunnitelman mukaan noin 10 henkilöä. Haastateltavat valittiin sillä periaatteella, että kenellä oli eniten kokemusta valitusta tutkimusilmiöstä. Haastatteluja sovittaessa tuli ilmi, että yhdessä kunnassa maahanmuuttajia oli ollut vuosien saatossa niin vähän, että haastattelu voitiin jättää siltä osin pois. Joissakin työvoimatoimistoissa maahanmuuttaja-asioita hoitavat kaikki työvoimaneuvojat. Tällöin haastateltavaksi valittiin vastuhenkilö. Lisäksi eräs virkailijoista hoitaa kahden eri kunnan maahanmuuttaja-asiakkaita, joten lopulliseksi haastateltavien määräksi saatiin kahdeksan henkilöä.

5.5 Tutkimuksen objektiivisuus ja eettisyys

Objektiivisuutta tarkasteltaessa on tärkeää, että tutkija käsittelee haastatteluaineistoa puolueettomasti. On myös tärkeää, että tulosten tulkinnassa tutkijan omat mielenkiinnon kohteet, aikaisemmat kokemukset ja näkökulmat eivät vaikuta tulkintaan. Tulkinnassa pyritään siihen, että ainoastaan haastattelun sisällöllä on merkitystä tehdyille tulkinnoille.

Haastateltaville kerrottiin maahanmuuttajatyövoimaneuvojen työkokouksessa joulukuussa 2005 opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet. Lisäksi haastatteluun valittuihin henkilöihin otettiin yhteyttä puhelimitse tammikuussa 2006. Haastateltaville henkilöille kerrottiin haastattelun tausta ja tarkoitus sekä sovittiin haastattelu-aika. Tässä vaiheessa henkilöillä oli mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta halutessaan. Teemahaastattelun aiheet lähetettiin etukäteen sähköpostin kautta luettavaksi ja pohdittavaksi. Lisäksi annettiin mahdollisuus tehdä tarkentavia kysymyksiä liittyen teemoihin. Tällä tavoin varmistettiin se, että kaikki olivat tietoisia haastattelujen aiheista. Haastattelulomakkeessa viitattiin myös siihen, että lopullisesta analyysistä häivytetään paikkakuntaan, toimistoon tai haastateltavaan liittyvät tiedot, jolloin tutkimustuloksista ei käy ilmi yksittäisen haastateltavan sanoma. Haastattelu järjestettiin kunkin työvoimatoimiston omissa tiloissa, niin että haastateltava ja haastattelija olivat kahden.

5.6 Validiteetti ja reliabiliteetti

Tutkimuksen tulosten ja todellisuuden hyvä vastaavuus tulee olla tavoitteena jokaisessa tutkimuksessa. Teemahaastattelulla pyritään tavoittamaan tutkittavan ilmiön vivahteet ja tiivistämään ne siten, että kuvaukset välittäisivät haastateltavien todellisia ajatuksia ja kokemuksia. Haastattelun luotettavuutta punnittaessa on pohdittava, mitkä seikat tutkimuksen eri vaiheissa vaikuttavat luotettavuuteen. Luotettavuutta arvioitaessa itse haastattelua ei pidetä irrallisena vaiheena, vaan luotettavuustarkastelu koskee koko tutkimusprosessia. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 128.)

Haastattelun reliabiliteetti voi tarkoittaa sitä, saataisiinko samanlainen tulos, mikäli haastattelija vaihdetaan tai haastattelu suoritetaan toisissa oloissa uudelleen. Tulosten luotettavuutta arvioitaessa sivutaan sekä tutkimuksen reliabiliteettiä että validiteettiä. Mikäli

tutkittavasta ilmiöstä ei kyetä tavoittamaan olennaisia piirteitä tai mikäli ei voida johtaa teoriasta keskeisiä käsitteitä, on tutkimuksen **käsitevalidius** huono. Toisaalta, vaikka tutkimuksen teoreettinen ydin olisi tavoitettu, voidaan epäonnistua laadittaessa teema-luetteloja ja teema-alueita koskevia kysymyksiä. Tässä tapauksessa teemahaastattelun **sisältövalidius** on huono. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 129.)

Lisäksi haastattelija voi ymmärtää alustavat kysymykset eri tavalla, kuin tutkija on tarkoittanut, silloin tutkimuksessa voi olla myös **haastattelijasta johtuva virhe**. Usean eri haastattelijan käyttämiseen liittyy aina tietty riski luotettavuuden kannalta. Toiset sopivat muita paremmin haastattelijoiksi pystymällä hyödyntämään useita eri menetelmiä tiedon kulun saamiseksi. Joskus voidaan epäonnistua myös **haastateltavien valinnassa**, eli haastateltava ei omaa riittävästi tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 129-130.)

Myös siinä vaiheessa luotettavuus voi kärsiä, kun siirretään haastattelun sisältöä nauhalta toiseen muotoon. **Siirtämistarkkuus** vaihtelee, samoin kuin se, mitä tietoa siirretään. Eri ihmiset kiinnittävät huomiota erilaisiin asioihin. Mikäli teemahaastattelun tietoa luokitellaan, voidaan **muuttujien muodostusvaiheessa** kohdata sekä käsite- että sisältövalidiu-teen liittyviä ongelmia. Loppujen lopuksi, vaikka kaikki edellä mainitut olisivatkin moit- teettomia, voimme tehdä silti **aineistosta virheellisiä johtopäätöksiä**. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 130.)

Edellä lueteltuihin luotettavuusarviointeihin viitaten, tutkimusta tulisi arvioida kokonai- suutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus, koherenssi, painottuu. Määritellään tut- kimuksen kohde ja tarkoitus, ilmiö, jota tarkastellaan. Pohditaan, mitkä ovat omat si- toumukset tutkijana tutkimuksessa, aineiston keruu tekniikkana ja menetelmänä sekä keräämiseen liittyneet erityispiirteet. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 135.)

Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, jossa kysymysten ja keskustelun pohjana käytetään tutkimuksen teoriasta nousseita aihealueita. Opinnäytetyön tekijä suoritti itse kaikki haastattelut, joten vältettiin mahdolliset haastattelijasta johtuvat, ai- heen ymmärtämiseen liittyvät virheet. Haastateltavien valinta oli sikäli onnistunut, että teema-alueiden käsitteet olivat tuttuja haastateltaville, joten käsitteitä ei tarvinnut selittää erikseen. Sisällölliseen luotettavuuteen pyrittiin vaikuttamaan sillä, että valituilla teema-

alueilla ja niitä tarkentavilla kysymyksillä saadaan mahdollisimman tarkka kuvaus halutuista aihe-alueista.

Tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa työvoimaneuvojaa, jotka tekevät maahanmuuttajapalvelun lisäksi myös muita työvoimatoimistossa esiintyviä tehtäviä. Haastattelunauhojen keskimääräinen kesto oli noin 63 minuuttia. Haastattelun pituuteen ei näyttänyt vaikuttavan se, miten suuren osan maahanmuuttajatyö vie päivittäisestä työajasta. Jokaisessa haastattelussa tuli ilmi jotain sellaista, mitä ei ollut aiemmin tullut esille. Sen vuoksi kaikki haastattelut suoritettiin ennakkosuunnitelman mukaisesti.

Haastattelupaikkana toimi kunkin kunnan työvoimatoimiston virkailijan työhuone, jossa oli haastattelun aikana pelkästään haastateltava ja haastattelija. Ennen haastattelua käytiin vielä läpi tarvittaessa teemaluettelo, jolloin oli vielä mahdollisuus tehdä kysymyksiä teema-alueisiin liittyen. Myös haastattelun aikana oli mahdollisuus tarkentaa kysymyksiä. Haastattelun tallennusvälineenä käytettiin nauhuria. Nauhurin avulla haastattelutapahtumaan käytetty aika oli lyhyempi, kuin siinä tapauksessa, että kaikki olisi kirjoitettu ylös haastattelutilanteessa. Nauhuria käytettäessä myös vastauksia purkaessa välttyään väärinymmärryksiltä ja kaikki haastateltavan antama tieto saadaan käyttöön. Haastattelu jouduttiin keskeyttämään vain kahden haastattelun aikana ulkopuolisen häiriön vuoksi. Toisella kerralla haastateltavalta käytiin kysymässä työhön liittyviä asioita henkilökohtaisesti, toisessa haastattelussa haastateltavalle tuli kaksi puhelua haastattelun aikana. Keskeytysten ei kuitenkaan havaittu vaikuttavan haastatteluun tai sillä hetkellä käsiteltyyn asiaan. Lisäksi yhden haastattelun lomassa haastateltavalle välitettiin soittopyyntö, tässä tapauksessa haastattelu ei keskeytynyt, vaan sitä jatkettiin välittömästi.

5.7 Aineiston käsittely ja tulkinta

Aineiston purkamisen jälkeen tekstiä on runsaasti. Osittain aineiston sisältö on tullut tutuksi, etenkin jos haastattelun ja purkamisen on tehnyt tutkija itse. Tästä huolimatta aineistoa tulisi lukea kokonaisuutena useaan kertaan. Alkuvaiheessa aineisto voi tuntua sekavalta ja vaikeasti hallittavissa olevalta. Tätä vaihetta ei kuitenkaan tule pelästyä, vaan lukemiseen tulee varata riittävästi aikaa ja lukea aineistoa useasti. Tällöin yleensä alkaa ajatuksia ja kysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 143.)

”Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään aineisto tiivistämään kadottamatta silti sen sisältämää informaatiota; päinvastoin pyritään informaatioarvon kasvattamiseen luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä.” (Eskola & Suoranta 2000, 61.) Eskolan ja Suorannan mukaan laadulliseen analyysiin ja tulkintojen tekemiseen on kaksi lähestymistapaa, joista toisessa pitäydytään tiukasti aineistossa, ns. aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Aineistoa analysoidaan yhdistelemällä aineiston vastauksia omiin luokkiinsa ja rakennetaan tulkintoja aineistosta käsin. Toinen tapa on pitää aineistoa teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä tai lähtökohtana tulkinnoille. (Eskola & Suoranta 2000, 145.)

Tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus **aineistolähtöisessä analyysissä**. Aineistosta valitaan analysoitavat yksiköt tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimuksen viitekehys muodostuu tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Analyysissä halutaan painottaa käytettyä päättelyn logiikkaa. Raportointi perustuu aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97-98, 101.) **Teoriasidonnaisessa analyysissä** on tiettyjä teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät pohjautu suoraan teoriaan. Myös teoriasidonnaisessa analyysissä analysoitavat yksiköt valitaan aineistosta, mutta siinä aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysiä, mutta aikaisemman teorian merkitys ei testaa teoriaa vaan luo pikemminkin uusia ajatuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) **Teorialähtöisessä analyysissä** nojaututaan johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Tutkimuksessa kuvaillaan tämä malli ja sen mukaan määritellään mm. tutkimuksessa kiinnostavat käsitteet. Tutkittava

ilmiö siis määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti. Aineiston hankinta, analyysi ja raportointi perustuvat teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99, 101.)

Tuomi & Sarajärvi kuvaavat Miles & Hubermanin mukaan aineistolähtöisen aineiston analyysiä kolmevaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu ensinnäkin aineiston pelkistäminen, seuraavaksi aineiston ryhmittely ja kolmanneksi teoreettisen käsitteiden luominen. Sen mukaan tutkimusaineiston analyysi etenee seuraavasti:

1. haastattelujen kuunteleminen ja aukikirjoitus sana sanalta
2. haastattelujen lukeminen ja sisältöön perehtyminen
3. pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen
4. pelkistettyjen ilmausten listaaminen
5. samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen pelkistetyistä ilmauksista
6. pelkistettyjen ilmauksien yhdistäminen ja yläluokkien muodostaminen niistä
7. yläluokkien yhdistäminen ja kokoavan käsitteen muodostaminen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-111.)

Luokkien muodostaminen riippuu varsinaisesta tutkimustehtävästä, aineiston laadusta ja tutkijan aiemmasta teoreettisesta tietämyksestä sekä kyvystä käyttää olemassa olevaa tietoa. Apuna aineiston luokittelemisessa voidaan käyttää varsinaista tutkimusongelmaa ja sen alaongelmia, käytettyä tutkimusvälinettä tai –menetelmää, aikaisempia samaa aihetta tutkineiden tutkijoiden tekemiä käsitteitä ja luokitteluja, teorioita ja teoreettisia malleja, itse aineistoa sekä tutkijan mielikuvitusta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 148.)

Analyysin rakentamisessa luokittelu ja aineiston koodaaminen ovat välivaiheita. Yhdistelyn avulla pyritään löytämään luokkien esiintymisen välillä säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia. Yhdistelyn tuloksena saatuja luokkia voidaan nimetä jo olemassa olevien teoreettisten käsitteiden mukaan tai luomalla itse ilmiötä kuvaavia käsitteellisiä termejä. Yhdistelyvaiheessa tutkijan ajattelutyöllä ja ymmärtämisellä on tärkeä osuus. Löydetty yhteydet tulisi ymmärtää myös teoreettisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 149-150.)

Haastatteluaineistoon pohjautuvassa tutkimuksessa ja analyysissä on tavoitteena onnistunut tulkinta. Samasta haastatteluaineistosta on mahdollisuus tehdä monia eri tulkintoja samalla tulkitsijallakin. Voidaan sanoa, että tulkinta on onnistunut, mikäli myös lukija, joka omaksuu saman näkökulman, kuin tutkija, on mahdollisuus löytää samat asiat tekstistä kuin tutkijakin, huolimatta siitä onko lukija samaa mieltä näkökulmasta. Hirsjärvi & Hurmeen mukaan Kvale (1996) on todennut, että tekstiä voidaan tulkita esimerkiksi hakemalla sitä merkitystä, joka tekstillä on meille vastaanottajille, eli huomioidaan tekstin ”henki”. Aiheesta voi olla olemassa yksi oikeampi tulkinta tai jopa useita yhtä perusteltuja ja oikeita tulkintoja. Tulee myös arvioida mitä puolia teemasta tulisi tulkita ja miten laajassa merkityksessä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 151.)

Analysoinnin ja tulosten esittämisen apuna voidaan käyttää tekstiä, numeroita ja kuvia. Analysointitavoista tärkeimmät ovat: **laskeminen, asteikointi, teemoittelu, alaryhmien analysointi** sekä **kehityskulun analyysi** ja **metaforien käyttö**. Nämä kuvastavat miten analyysi tapahtuu. Tulosten ja tulkinnan esittäminen voidaan tiivistää yhdeksi taulukoksi, kertomukseksi tai kuvioksi. Toisaalta sama tulos tai tulkinta voidaan esittää yhdellä tai useammalla tavalla tai eri tapojen yhdistelminä. Tulos voi olla **sanallisessa muodossa** eli suorasanaista tekstiä, johon voi sisältyä haastatteluotteita tai teksti voi olla kertomuksen muodossa. Teksti voi olla myös taulukkoina tai matriiseina, jolloin se on hyvin tiivistettyä. Laadullista aineistoa voidaan kuvailla myös **numeroiden** avulla, jolloin numerot voidaan esittää tekstissä, taulukoissa ja kuvioissa. Aineisto voidaan esittää myös **graafisesti**, jolloin käytetään kaavioita, kuvioita ja kuvia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 153, 169-170.)

Kun haastattelut oli toteutettu, haastatteluaineisto kirjoitettiin tekstiksi sana sanalta puhtaaksi, eli aineisto litteroitiin koko haastattelusta. Aineisto purettiin tekstinkäsittelyohjelmalla tietokoneelle, jolloin säästyttiin aineiston turhilta siirroilta. Haastattelujen litteroinnin suoritti opinnäytetyön tekijä, jolloin aineisto saatiin sellaiseen muotoon, jota oli tarkoituksen mukaista käsitellä. Seuraavaksi purettuihin haastatteluihin tutustuttiin lukiemalla. Joitakin huomioita tuli jo purkamis- ja lukemisvaiheessa, jotka kirjattiin ylös tarkempaa tutkiskelua varten. Myös kaksi tarkennuspuhelua soitettiin liittyen haastattelujen sisältöön. Aluksi aineisto luokiteltiin karkeasti valittujen teemojen mukaan. Luokittelu tuntui luontevimmalta suorittaa asetettujen tutkimusongelmien mukaan. Jokaiselle kuudelle teemalle annettiin oma väri. Teemaan liittyvät haastattelun osat poimittiin aineistosta ja alleviivattiin omalla värillään. Kun kaikki haastattelut oli ryhmitelty teemo-

jen mukaan, suoritettiin yhdistely tekstinkäsittelyohjelman avulla. Yhdistelyn jälkeen aineistosta poistettiin tutkimukselle epäolennaiset seikat sekä täytesanat. Seuraava vaihe oli muodostaa teemoille alaluokkia. Sen jälkeen aineistoa tiivistettiin vielä lisää muodostamalla alaluokille yhteiset tekijät. Lopullista haastatteluaineistoa oli teemoiteltuna ja yhdisteltynäkin vielä runsaasti. Sen jälkeen vielä tulostetusta aineistosta alleviivattiin vielä keskeiset asiat verraten samalla sitä teorian kanssa. Vaikka aineisto oli tässä vaiheessa tuttua, luettiin vielä aineisto useaan kertaan läpi, jotta havaitaan mahdolliset virheet luokitteluissa ja yhdistelyissä.

Tässä tutkimuksessa aineiston käsittelylle tuntui sopivimmalta aineistolähtöinen analyysi. Aineiston analyysissä käytettiin valittujen teemojen haastatteluista saatuja vastauksia. Haastattelujen tulkinnat pohjautuivat tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, eli tutkitavasta ilmiöstä jo tiedettyyn ja tutkimuksen raportointi perustuu haastatteluaineistoon. Tulosten raportointi tehtiin kokonaisuudessaan sanallisessa muodossa. Alkuperäisilmaukset ovat upotettu ryhmitellyistä haastattelu-teemoista suoraan raporttiin. Samaa tarkoittavat vastaukset on yhdistelty. Tulkinnassa on verrattu analyysiä ja teoriaa keskenään ja tehty sen mukaisesti johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Maahanmuuttajien palvelut ovat yksi alue työvoimaneuvojien päivittäisissä tehtävissä. Joissakin Kainuun työvoimatoimistoissa kaikki työvoimaneuvojat hoitavat maahanmuuttajiin liittyviä palveluja, kun taas toisissa toimistoissa on valittu henkilö, joka pääsääntöisesti hoitaa maahanmuuttajapalveluja. Kuntien koosta ja maahanmuuttajien määristä riippuen, maahanmuuttajan palvelutilanne tulee esiin joko päivittäin useasti tai jopa vain kerran vuodessa.

Kainuuseen työvoimatoimistojen kotoutuja-asiakkaat tulevat maahan yleensä joko avioliiton kautta tai kiintiöpakolaisena. Työnhakijoiksi tulee myös paluumuuttajia ja siirtolaisia sekä pakolaisten perheiden yhdistämisen vuoksi. Avioliiton kautta tulleet maahanmuuttajat ovat pääasiassa naisia ja he tulevat useimmiten Venäjältä, mutta joitakin tulee myös Filippiineiltä ja Thaimaasta ja yksittäisistä muista maista. Pakolaisena tai turvapaikanhakijoina tulleet ovat pääasiassa Iranista, Irakista, Sudanista, Afganistanista ja Kroatista. Paluumuuttajat saapuvat usein koko perheensä kanssa, heistä toinen puoliso on suomalaista syntyperää ja usein toinen puoliso on venäläinen. Siirtolaisina tulee joskus kokonaisia perheitä, mutta myös yksinäisiä henkilöitä.

Maahanmuuttajista avioliiton kautta tulleet venäläiset ovat Suomeen saapuessaan useimmiten 30 – 50 vuoden välillä. Heidän mukanaan saapuu usein myös lapsia aikaisemmasta avioliitosta. Kiintiöpakolaisperheiden vanhimmat ovat noin neljänkymmenen vuoden ikäisiä, mutta pääsääntöisesti kuitenkin nuorempia.

Maahanmuuttajien lähtömaassaan suorittama koulutus on melko vaihteleva. Venäläisillä on usein Suomeen tullessaan hyvä koulutus pohja. Heidän koulutustaustansa voi olla yliopisto- tai muuta korkeamman asteen koulutusta tai sellaista koulutusta, joka vastaa Suomessa perus- tai opistotutkintoa. Osalla nuorista venäläisistä maahanmuuttajista on kurssimuotoinen ammatillinen koulutus. Kiintiöpakolaisilla koulutus pohja on usein melko heikko. Heistä joillakin koulutusta ei ole lainkaan tai sitä on vain vähän. Myös luku- ja kirjoitustaito puuttuu useilta kiintiöpakolaisilta. Ammatillista koulutusta pakolaisilla on vain harvoilla, mutta joillakin heistä voi olla myös yliopistokoulutus.

Useimmiten työvoimatoimiston kotouttamiseen liittyvä viranomaisyhteistyö liittyy työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen rooliin. Heikkilän ja Keskitalon mukaan sosiaalitoimen ja työhallinnon eräinä yhteistyömuotoina ovat paikallisten toimijoiden väliset neuvottelut, säännölliset yhteistyöryhmät, asiakastason työntekijöiden välinen kanssakäyminen, ja ns. kolmikantatapaamiset viranomaisten ja asiakkaan kesken. Kainuussa paikallisten toimijoiden välisiä neuvotteluja käydään kotouttamiseen liittyen työvoimaneuvojan ja sosiaalityöntekijän välillä. Kotoutumissuunnitelmat ja muut kiintiöpakolaisten ja turvapaikkaprosessin kautta tulleiden henkilöiden asiat hoidetaan yhteistyössä maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sosiaalitoimi huolehtii myös tarvittaessa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden todistusten käännettämisestä. Työvoimaneuvojien mielestä yhteistyö toimii hyvin, eli yhteistyö on luontevaa, avointa ja toimintaa kehitetään koko ajan. Yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa pidetään palavereja, joissa tarkastellaan maahanmuuttajatyötä sekä koulutusnäkökulmasta että yhteistyötä sosiaalitoimen ja työhallinnon välillä. Lisäksi palavereissa tiedotetaan osapuolia mahdollisista saapuvista maahanmuuttajaryhmistä ja sovitaan tarvittavista työkäytännöistä.

Useimmissa työvoimatoimistoissa tehdään sosiaalitoimen kanssa yhteistyössä myös muiden maahanmuuttajaryhmien kotoutumissuunnitelmat, vaikka maahan tulleella henkilöllä ei muuten olisi yhteyksiä sosiaalitoimeen. Joissakin kunnissa on kuitenkin sosiaalitoimen puolella yhteinen tapaaminen asiakkaan, työvoimaneuvojan, sosiaalityöntekijän ja tulkin kanssa on ollut hieman ongelmallista esimerkiksi sosiaalitoimen aikaresurssien vuoksi.

Parhaimmillaan yhteistyö sosiaalitoimeen toimii siis pääasiassa hyvin. Kuitenkin koetaan, että sosiaalitoimen rooli voisi olla aktiivisempi. Kunnalla on kotouttamislain mukaan maahanmuuttajien kotouttamisesta päävastuu, joten työvoimaneuvojien taholta

odotetaan enemmän konkreettisia toimia myös työikäisen kotoutuja-asiakkaan kotoutumisen suhteen. Myös vuonna 2006 uudistetun kotouttamislain mukaan tavoitteena on tehostaa kunnan ja työvoimatoimistojen yhteistyötä sekä yleisellä tasolla, että yksittäisen maahanmuuttajan kotouttamisessa. Tavoitteena on, että kunta ja työvoimatoimisto kokaisivat yhtenäisen palvelujen ja toimenpiteiden kokonaisuuden, jossa sekä julkisten että myös yksityisten tahojen palvelut ja toimenpiteet täydentäisivät toisiaan.

Useimmiten sosiaalitoimen rooli maahanmuuttaja-asiakkaan palvelussa jää siihen, että he osallistuvat ensimmäisen kotouttamissuunnitelman tekemiseen työvoimatoimen kanssa, mutta ovat enemmänkin kuuntelijan roolissa. Toisaalta on sosiaalityöntekijöitä, jotka osallistuvat myös erilaisten ratkaisujen miettimiseen. Yhteistyön tekeminen näyttäisi riippuvan eri viranhaltijoiden työmääristä ja kiinnostuksesta. Mikäli kotouttamiseen liittyvät asiat koetaan tarpeelliseksi ja omaan toimeen liittyviksi, myös sitoutuminen työtehtäviin ja yhteistyön tekemiseen on syvempää.

Työvoimatoimiston puoleen käännytään usein myös sellaisissa asioissa, jotka koskevat kunnan tai muun tahon palveluja. Tästä voidaan päätellä, ettei maahanmuuttajille ole aina selvää, minkä viranomaisen puoleen heillä tulisi kääntyä ongelmatilanteessa. Tämä johtuu Etnisten suhteiden neuvottelukunnan tutkimuksen (2005) mukaan siitä, että kotouttamislain toimeenpanon vastuut ovat jakaantuneet useiden eri viranomaisten kesken. Tästä on seurannut epäselvyyksiä, kuka on vastuussa ja mistä. Kuitenkin työvoimaneuvojien taholla ollaan melko yleisesti sitä mieltä, että maahanmuuttajiin liittyvä viranomaisten työnjako on selkeää ja keskusteluyhteys toimii hyvin. Kehitysehdotuksena maahanmuuttajilta on tullut esimerkiksi useamman kunnan yhteinen maahanmuuttaja-asiamies, jonka tehtäviin kuuluisi ottaa maahanmuuttaja vastaan kuntaan. Asiamies voisi opastaa oikeisiin palveluihin ja kertoa kotouttamiseen liittyvistä asioista.

Yhteistyötä tehdään myös koulutusta tarjoavien tahojen kanssa. Näitä tahoja ovat esimerkiksi työvoimakoulutuksia tarjoavat yritykset, ammattioppilaitokset, kansalaisopistot ja vapaan sivistystyön oppilaitokset. Näiden koulutusta tarjoavien tahojen kanssa suunnitellaan ja pohditaan ryhmässä, millaista koulutustarjonnan tulisi olla. Yrityksiltä otetaan vastaan myös mahdollisia koulutusehdotuksia.

Yhteistyötä kotoutuja-asiakkaisiin liittyen tehdään Kajaanin vastaanottokeskuksen, työministeriön ja TE-keskuksen työvoimaosaston kanssa sekä oleskeluluvista tiedustellaan

poliisilta ja maistraatista. Työharjoittelupaikoista neuvotellaan yritysten ja kuntien lisäksi myös koulutoimen, erilaisten laitosten ja päiväkotien kanssa.

Kajaanissa ja Vuolijoen toimivan Kainuun monikulttuurinen toimintakeskus Monikan kanssa tehdään myös yhteistyötä. Monika tarjoaa rinnasteisena palveluna työnhakukoulutusta, kotoutumista edistäviä toimia sekä mahdollisuuksia muodostaa sosiaalisia suhteita. Monikan palveluihin ohjataan myös siinä tapauksessa, kun kotoutuja-asiakkaalla on tarve koulutustutkimuksen rinnastamiseen/tunnustamiseen.

Kotouttamislain mukaan kuntien tulisi laatia kotouttamisohjelma yhteistyössä työvoimaviranomaisen ja muiden viranomaisten kanssa. Kainuussa kotouttamisohjelma on tehty kotouttamislain voimaantulon jälkeen viidessä kunnassa. Ohjelman tekemiseen ja suunnitteluun on alkuvaiheessa osallistunut kunnan lisäksi työvoimatoimistojen henkilökuntaa sekä muita viranomaistahoja. Eräässä kunnassa suunnittelukokouksissa oli mukana mittava määrä eri tahoja. Kotouttamisohjelman suunnittelukokouksiin osallistui sosiaalitoimen edustajia, työhallinnon edustajia, kulttuuri- ja koulutoimen henkilöstöä, seurakunnan edustaja, KELA:n ja poliisin, päivähoiton ja talonhoitoyhtiön edustajia sekä myös maahanmuuttaja/muuttajia oli joissakin kokouksissa mukana.

Työvoimatoimiston tavoitteet ovat määritelty kotouttamisohjelmassa usein melko niukasti ja joissakin tapauksissa varsinaista työtä suorittavien mielipidettä ei ole kysytty lainkaan kirjattaessa tavoitteita ohjelmaan. Työvoimatoimiston kotouttamistoimen tavoitteista tärkeimpinä on kirjattu kotoutumissuunnitelman laatiminen, suomen kielen koulutus, työelämään tutustuminen sekä ammatillisten valmiuksien hankkiminen. Osa maahanmuuttajatyötä tekevistä työvoimaneuvojista ei ole tietoinen kuntansa kotouttamisohjelman sisällöstä.

Suurimmassa osassa kuntia kotouttamisohjelma on vanhentunut lain ja käytäntöjen muuttuessa, lisäksi Kainuun hallintomallikokeilun ja suunnitellun kuntien yhdistymisen vuoksi päivittämissä on siirretty odotellessa tilanteen vakiintumista. Niissä kunnissa, joissa ohjelmaa ei ole tehty, työvoimaneuvojat odottavat enemmän yhteistyöhalukkuutta kunnan taholta. Joissakin tapauksissa kunta on pieni ja maahanmuuttajamäärät alhaisia. Tällöin ohjelmaa ei useinkaan ole näistä edellä mainituista asioista johtuen. Jossakin kunnassa tavoitteista ja toimenpiteistä on sovittu työvoimatoimiston ja kunnan välisesti

ilman virallisen kotouttamisohjelman tekemistä. Tämä yhteinen sopimus onkin toiminut hyvin Kainuun maakuntahallinnon tulemiseen saakka.

Kotouttamisen yhdeksi kehittämisen kohteeksi mainitaan kunnan tarjoamien kotouttamistoimenpiteiden kehittäminen ja kunnan palvelujen esittelemine. Lisäksi toivotaan, että kunta olisi maahanmuuttajan kotoutumisessa mukana koko kotouttamisajan, kolmesta viiteen vuotta, ja että kunta ohjaisi kotoutumista oikeaan suuntaan. Haastattelujen mukaan useat työvoimaneuvojat ovat sitä mieltä, ettei kunta ole järjestänyt mitään kotouttamistoimenpiteitä työvoimatoimistojen kotoutuja-asiakkaille.

Työhallinnon toimenpiteiden lisäksi kotoutumista tukevia toimia järjestävät esimerkiksi kansalaisopistot. Kansalaisopistoissa on mahdollisuus joillakin paikkakunnilla opiskella suomen kieltä omaehtoisesti muutaman tunnin ajan viikoittain. Lisäksi Kainuun monikulttuurinen toimintakeskus Monika järjestää monenlaista toimintaa ja kielen opiskelua sekä tarjoaa muita kotouttamista tukevia toimintoja.

6.1 Kotouttamiseen liittyvät resurssit

Kainuussa kotoutumissuunnitelma laaditaan pääsääntöisesti kaikille siihen oikeutetuille maahanmuuttajille. Pitkäsen ja Koukin (1999) mukaan maahanmuuttajan kotoutumisen tukemisessa ja uuden elämän rakentamisessa julkisen hallinnon työntekijöillä on olennainen rooli. Kainuussa kotoutumissuunnitelman laatimisessa ovat mukana kotoutujan lisäksi työvoimatoimiston virkailija sekä yleensä myös tulkki ja sosiaalitoimen edustaja. Käytännön toimenpiteet lähtevät työvoimatoimistossa liikkeelle siitä, että maahanmuuttaja kirjautuu asiakkaaksi. Työvoimatoimistossa tarkistetaan asiakirjat, passi, oleskeluluvan peruste sekä maahanmuuttajan kotikuntaan rekisteröintipäivä. Rekisteröintipäivästä alkaen maahanmuuttaja kirjataan työvoimatoimiston asiakkaaksi ja hänelle voidaan maksaa kotoutumistukea. Mikäli asiakirjat ovat kunnossa, maahanmuuttaja täyttää asiakkaaksi ilmoittautumislomakkeen. Joissakin tapauksessa voidaan tehdä ensimmäinen alustava kotoutumissuunnitelma jo ilmoittautumisvaiheessa, mutta tavallisimmin varataan aika omalle työvoimaneuvojalle, pyydetään sosiaalitoimen edustaja paikalle sekä varataan tulkkipalvelut.

Kotoutumissuunnitelmaa tehtäessä kartoitetaan asiakkaan tilanne; mikä on terveyden tilanne, perhesuhteet, mahdolliset aikaisemmat koulutukset ja työtehtävät sekä sen hetkinen suomen kielen taito. Kotoutumissuunnitelmaan kirjataan hakijan koulutus, aikaisemmat työpaikat ja työtehtävät suomeksi käännettyistä koulutustodistuksista ja työtodistuksista. Työvoimatoimiston URA-järjestelmään kirjataan kotoutumissuunnitelmassa sovitut, kotoutumista edistävät toimenpiteet. Alkuhaastattelun perusteella mietitään yhdessä asiakkaan kanssa ensimmäinen kotouttamistoimenpide, joka olisi asiakkaan kannalta tarpeellisin. Yleensä kotoutumissuunnitelman ensimmäisenä tavoitteena on suomen kielen oppiminen ja toimenpiteenä on maahanmuuttajakoulutus tai kielikoulutus. Mikäli kotoutumiskoulusta on jo siinä vaiheessa tarjolla, myös hakemus koulutukseen voidaan ottaa vastaan tässä suunnitelman tekovaiheessa. Viranomaistapaamisissa voidaan opastaa myös sähköisten palvelujen käyttöön.

Yleisesti Suomessa maahanmuuttajakoulutusta järjestetään keskimäärin 40 opintoviikon pituisena. Kainuun alueella ensimmäinen maahanmuuttajakoulutus kestää kuusi kuukautta siten, että ensimmäiset viisi kuukautta ovat teoreettista opiskelua ja sitten yhden kuukauden kieliharjoittelu työelämässä. Maahanmuuttajakoulutus sisältää suomen kielen opiskelua, yhteiskunta- ja työelämä tietoutta. Ensimmäisen maahanmuuttajakoulutuksen lisäksi on mahdollisuus hakea kielipainotteiseen jatkokoulutukseen. Maahanmuuttajakoulutuksen aikana tai kielikoulutuksen aikana osallistujalla on mahdollisuus osallistua yleisten kielitutkintojen mukaiseen kielitaitotestiin.

Maahanmuuttajakoulutuksia järjestetään Kainuussa vain muutamilla paikkakunnilla. Tarvittaviin koulutuksiin myönnetään rahoitus, kun hakijamäärä on riittävä. Pienemmillä paikkakunnilla ei ole hakijamäärien vuoksi mahdollista järjestää maahanmuuttajakoulutusta. Koulutuksen järjestämisen edellytyksenä on, että hakijoita on mielellään 15 henkilöä, mutta ainakin 12 henkilöä. Tämän vuoksi koulutusta järjestetään niillä paikkakunnilla, joille maahanmuuttajia muuttaa enemmän.

Mikäli maahanmuuttajia ei ole tiedossa suurta ryhmää, joudutaan koulutuksen alkamisajankohta arvioimaan. Tästä arvioinnista johtuen tai maahanmuuttajien yksittäisestä saapumisesta johtuen ensimmäistä koulutusta joudutaan odottamaan joskus hyvinkin pitkiä aikoja. Koulutukseen odotusaika on saattanut joillakin kestää puolesta vuodesta jopa vuoteen saakka. Sitten on vastaavasti sellaisiakin henkilöitä, jotka voivat aloittaa koulutuksen jo muutaman viikon päästä maahantulostaan. Koulutuksen odotusajaksi

pyritään järjestämään työelämävalmennus- tai työharjoittelupaikka, mikäli suomen kielen taito on riittävä. Tavoitteena olisi, että kotonaolajaksoja muodostuisi mahdollisimman vähän. Tähän työharjoitteluvaihtoehtoon ei kuitenkaan ole aina mahdollisuutta ja mikäli kotoutujalla ei ole mahdollisuutta lähteä toisella paikkakunnalla järjestettävään koulutukseen, jää ainoaksi vaihtoehdoksi odottaa seuraavaa, omalla paikkakunnalla alkavaa koulutusta.

Mikäli paikkakunnan työvoimatoimistolla ei ole mahdollisuutta järjestää omaa maahanmuuttajakoulutusta hakijamäärien vuoksi, ohjataan maahanmuuttajat lähikuntien työvoimatoimistojen järjestämiin koulutuksiin. Jos hakijoita on runsaasti koulutuksen järjestämispaikkakunnalla, voi joku jäädä ilman koulutuspaikkaa. Lisäksi kulkuyhteydet voivat estää kokonaan koulutukseen osallistumisen. Kulkemisvaikeuksien vuoksi osa Kainuun maahanmuuttajista ei ole voinut osallistua lainkaan maahanmuuttajakoulutukseen.

Maahanmuuttajien kotouttamiskoulutukseen osallistuu usein eri kansallisuuksia. Joissakin tapauksessa tämän on huomattu olevan jopa koulutuksen etu kielitaidon kehittymisen kannalta, koska silloin yhteinen kieli on suomen kieli. Kuitenkin erilaisissa kulttuureissa oppimistavat voivat olla erilaisia, tällöin voi tulla yhteensovittamisongelmia. Luku- ja kirjoitustaidottomia maahanmuuttajia on ohjattu myös Kainuun Opiston aikuisten maahanmuuttajien peruskoululinjalle tavoitteena peruskoulun oppimäärän suorittaminen. Peruskoululinjan suorittaminen on rinnastettu työvoimapolitiittiseksi toimenpiteeksi.

Maahanmuuttajakoulutuksen aikana tai sen suorittamisen jälkeen kotoutuja-asiakkaan kanssa kartoitetaan hänen tilanteensa uudelleen ja tarkennetaan tehtyä kotoutumissuunnitelmaa. Tarvittaessa asiakas ohjataan suomen kielen jatkokoulutukseen, mutta mikäli suomen kielen taito on riittävä, asiakas voidaan ohjata työharjoitteluun, ammattiin valmistavaan koulutukseen tai atk-koulutukseen. Osa kotoutuja-asiakkaista voi hakeutua kielitaidon kehityttyä erilaisiin työvoimakoulutuksiin tai suorittamaan ammatillista koulutusta tai muuta tutkintoa.

Kainuussa ammatinvalinnanohjausta maahanmuuttajien palveluissa on käytetty yleisesti aika vähän. Tämä on samassa linjassa koko maan työvoimatoimistojen kanssa. Kainuuseen saapuvien pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden kanssa ei ammatinvalinnanohjauksen palveluille ole koettu olevan tarvetta, koska heillä kotoutuminen on niin aluillaan tai heillä on jo näkemys siitä, mitä he haluaisivat Suomessa tehdä. Myös se rajoittaa, että

pohjakoulutus on usein hyvin heikko. Ensin tulee saada pohjakoulutus kuntoon ja sitten voi miettiä tulevaa ammattia.

Ammatinvalinnanohjausta maahanmuuttajapuolisot ovat käyttäneet esimerkiksi siinä tapauksessa, mikäli aikaisemmat työtehtävät ja ammatti ovat sellaisia, etteivät ne johda työllistymiseen Suomessa. Tällöin joudutaan miettimään, mitkä ovat vaihtoehdot, joilla edistetään työllistymistä, onko se esimerkiksi uudelleen koulutus uuteen ammattiin vai voidaanko aikaisempaa koulutusta täydentää.

Ammatinvalinnanohjauksen palveluja on käytetty kotoutumisen alussa hyvin vähän myös sen vuoksi, että koetaan asioiden selvittämisen olevan hankalaa tai vaikeaa tulkin välityksellä. Useimmissa tapauksissa maahanmuuttaja-asiakkaat hakeutuvat näihin palveluihin kotouttamisajan jälkeen, jolloin kielitaito on kehittynyt ja henkilöllä on selvillä Suomen koulutusjärjestelmä.

Kotoutuja-asiakkailta kuntoutustarvetta tai työkykyisyyden kartoituksen tarvetta ei suuressa mittakaavassa ole. Kuntouttavaan toimintaan on joitakin maahanmuuttaja-asiakkaita ohjattu, mutta käytännössä määrä on vähäinen. Näitä kuntouttavan toiminnan tarpeita ja miten asiaa lähdetään kunkin henkilön kohdalla viemään eteenpäin, on mietitty myös yhdessä sosiaalitoimen kanssa. Työvoimaneuvojien mielestä maahanmuuttajien työkykyisyys on yleisesti ottaen hyvä.

Kainuussa oppisopimuskoulutus –sopimuksia on tehty vähäisiä määriä maahanmuuttajille. Maahanmuuttajilla ei ole kovinkaan paljon tietoa oppisopimusmallista, joten tiedottamisella on suuri merkitys. Oppisopimuksen kautta on sijoittunut joko sijaisuuksiin tai pitempiaikaisiin tehtäviin esimerkiksi kauppaliikkeisiin ja kouluavustajaksi.

Tutkintojen rinnastaminen on aiemmin jäänyt maahanmuuttajan oman aktiivisuuden varaan. Työvoimatoimistosta on annettu tarvittaessa ohjeet, millä tavoin otetaan yhteyttä Opetushallitukseen ja miten rinnastusta voi hakea. Tutkinnon rinnastaminen tai tunnus-taminen on maksullista, joten sekin on asettanut aiemmin rinnastamisen hakemiselle tietyt rajoitukset. Rinnastamispäätöksiä haetaan vähän verrattuna maahanmuuttajien määrään. Tämä johtuu osittain aiemmasta koulutustasosta, mutta myös siitä, että kaikki koulutukseen liittyvät asiapaperit ovat voineet jäädä lähtömaahan.

Työvoimaneuvojien kokemus on osoittanut, että esimerkiksi Venäjällä suoritettu yliopistotasoinen tutkinto kannattaa pyytää Opetushallitukseen lausuntoa varten. Harvoin käy kuitenkin niin, että se rinnastetaan suoraan. Usein yliopistotasoisessakin koulutuksessa vaaditaan Opetushallinnon lausunnon mukaan lisäopintoja. Joskus on käynyt myös niin, että venäläinen yliopistotutkinto on rinnastettu suomalaiseen perustutkintoon. Nykyisin Kainuussa on mahdollista ohjata tutkintojen rinnastamishakemukset Kainuun monikulttuurinen toimintakeskus Monikan kautta. Tätä mahdollisuutta työvoimaneuvojat tiedottavat kotoutuja-asiakkaille asiakastilanteessa. Yhdessä työvoimatoimistossa Monikan mahdollisuudet eivät olleet tiedossa. Monikalla on varattu myös rinnastamispäätöksiä varten varoja Vuolijoen ja Kajaanin maahanmuuttajille, joten tutkinnon rinnastaminen ei jää maahanmuuttajan omasta varallisuudesta kiinni. Maahanmuuttajan täytyy kuitenkin vastata mahdollisista jatko- tai lisäopinnoista itse, mikäli koulutusta ei ole tarjolla työvoimakoulutuksena.

Julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain mukaan työnhakijaa tulisi tiedottaa rekisteröinnin yhteydessä tai viipymättä sen jälkeen työvoimatoimiston palveluista ja velvollisuudesta pitää työhakemus voimassa. Informaatiota annettaessa ulkomaalaiselle, on käytettävä tulkki- tai käännöspalveluja. Kainuun työvoimatoimistoissa informaation välittäminen tapahtuu pääasiassa henkilökohtaisessa tapaamisessa, jolloin myös tulkki on yleensä mukana. Lisäksi käytetään käännettyä materiaalia niissä tapauksissa, jolloin se on mahdollista. Tämä informaation välitys vie tällä hetkellä runsaasti aika- ja henkilöresursseja siinäkin tapauksessa, että on mahdollisuus käyttää käännettyä materiaalia. Valtaväestön hakijat saavat tarvittavan tiedon ns. infotilaisuuksissa.

Tulkkipalveluja käytetään työvoimatoimistoissa lähes pääsääntöisesti kotoutumissuunnitelman tekemiseen. Tulkin varaa yleensä työvoimatoimiston virkailija, mutta tietyissä tapauksissa myös sosiaalitoimi voi varata tulkin. Kainuun työvoimatoimistot käyttävät yleensä Pohjois-Suomen tulkkipalvelun tulkkeja ja tulkkaus hoidetaan etätulkkauksena kaiutinpuhelimen avulla. Tulkit ovat yleensä hyvin varattuja, koska joidenkin kielten tulkkeja voi olla koko Suomessa vain yksi henkilö. Kotoutumissuunnitelman tekemiseen varataan tulkkausaikaa tunnin verran, jonka aikana tulisi käydä läpi kotoutujan aikaisempi koulutus ja osaaminen ja sen hetkinen elämäntilanne. Sitten käydään läpi työvoimatoimiston palvelut, kotoutujan oikeudet ja velvollisuudet. Lisäksi kerrotaan miten haetaan erilaisiin työvoimatoimistojen koulutuksiin ja harjoittelupaikkoihin sekä kirjataan järjestelmään sovittu suunnitelma kotoutumisen ajaksi.

Kahden työvoimatoimiston käytössä oli ns. epävirallinen tulkki, eli esimerkiksi maahanmuuttajataustainen henkilö, jolla on riittävä suomen kielen taito. Työvoimaneuvojien mukaan heillä on riittävä osaaminen myös viranomaiskielen tulkkaukseen, vaikka heiltä puuttuu virallisen tulkin pätevyys. Yhdessä työvoimatoimistossa ei ole käytetty muuta tulkkia, kuin suomalaista perheenjäsentä.

Tässä opinnäytetyössä pohditaan omien resurssien riittävyyttä ainoastaan työnantajatahon järjestämän koulutuksen ja ohjauksen riittävyyden kautta. Laajempi omien resurssien tarkastelu voisi olla hyvä jatkotutkimuksen kohde.

Työvoimaneuvojat ovat pääasiassa tyytyväisiä Kainuun TE-keskuksen ja työvoimahallinnon järjestämään maahanmuuttajatyöhön liittyvään koulutukseen ja ohjaukseen. Työvoimahallinnon järjestämiin henkilöstökoulutukseen osallistutaan aika- ja henkilöstöresurssien sekä tietysti oman kiinnostuksenkin mukaan. Kainuun TE-keskus järjestää vuosittain yhden tai kaksi koulutusta maahanmuuttajatyötä tekeville työvoimaneuvojille. Koska joissakin toimistoissa hoitaa maahanmuuttajapalveluja useampi työvoimaneuvoja, eivät kaikki voi osallistua yhtä aikaa koulutukseen.

Maahanmuuttajatyön hoitamiseen tarvittavien valmiuksien vahvistaminen on joka tapauksessa tärkeää. Koulutustoiveista eräs toive koski rinnasteisia toimenpiteitä. Kaikilla ei ole tiedossa, millaisia asioita voidaan käyttää rinnasteisena toimenpiteenä ja mitä rinnasteisia yleensäkin on tarjolla maakunnassa. Yhden työvoimaneuvojan mukaan nämä maahanmuuttajia koskevat asiat ovat yleensäkin hankalia. Siksi voisi olla jokin säännöllinen, lyhyt, asioiden ”päivittämiskoulutus”. Uusille työvoimaneuvojille perehdytystä maahanmuuttajatyöhön ei ole oikeastaan tällä hetkellä ollenkaan, joten myös tällainen yleinen perehdytysjakso olisi hyvä järjestää. MaaTyö –projektin raportin mukaan neuvojat kaipaavat tietoa sekä omasta että vieraista kulttuureista, yhteiskunnan rakenteesta ja sosiaalipsykologiasta. Lisäkoulutusta on kaivattu erityisesti ohjausmenetelmistä ja vuorovaikutuksesta. Myös tässä tutkimuksessa tuli jonkin verran toiveita mahdollisista erilaisiin kulttuureihin liittyvästä koulutuksesta. Osa neuvojista on kuitenkin sitä mieltä, että työ on tullessaan tuonut jo melko hyvän kulttuurituntemuksen ainakin tavallisesti kohtaamiensa maahanmuuttajaryhmien ja kulttuurien kesken. Myös ohjausmenetelmistä tuli yhdeltä neuvojalta koulutustoive. Maahanmuuttajatyö on hyvin vuorovaikutuskeskeistä,

joten olisi hyvä saada koulutusta haastavan kotoutuja-asiakkaan kohtaamisesta tai ohjaamisesta ja tietoa miten käyttää ohjauksellisuutta asiakaspalvelutyössä.

Omia resursseja mietitään myös sillä tavalla, että olisi halukkuutta panostaa enemmän maahanmuuttajatyön suhteen. Ajanpuute vaikeuttaa kuitenkin usein työskentelyä. Maahanmuuttajien asioiden käsittelyyn menee yleensä enemmän aikaa kuin valtaväestön asioiden käsittelyyn. Pääasiallisesti maahanmuuttajatyötä tehdään hyvin itsenäisesti, mutta hankalien tai uusien tilanteiden edessä on mahdollisuus turvautua joko toisten Kainuun alueen neuvojien tai TE-keskuksen työvoimaosaston tukeen. Joissakin tapauksissa on käännytty myös suurempien kaupunkien/kuntien työvoimaneuvojien puoleen, koska heillä on kokemuksellista tietoa enemmän.

6.2 Työllistymistä tukevat toimenpiteet

Työharjoittelu ja työelämävalmennus ovat hyvin paljon käytettyjä toimenpiteitä maahanmuuttajan kotouttamisaikana. Yleensä työelämävalmennusta tai työharjoittelumahdollisuuksia pyritään järjestämään myös siinä vaiheessa, kuin kotoutuja joutuu odottamaan pääsyä maahanmuuttajakoulutukseen. Tällä tavoin kotoutuminen saadaan alkamaan tutustumalla suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Yhden haastateltavan mukaan on jonkin verran tullut työnantajataholta palautetta sellaisesta asiasta, että mikäli kotoutuja aloittaa työelämävalmennuksen tai työharjoittelun ennen kotoutumiskoulutusta tai kielikoulutusta, on vastaanottavalla työpaikalla jouduttu tekemään perehdyttämisen kanssa todella paljon työtä. Tällaisessa tapauksessa työpaikalla on jouduttu opettamaan suomalaisen työelämän ja yhteiskunnan säännöt sekä huomioimaan myös kulttuurierot. Näitä asioita käydään tavallisesti läpi kotoutumiskoulutuksen aikana. Usein myös yhteisen kielen puuttuminen aiheuttaa myös sen, ettei harjoittelussa oleva henkilö osaa tai pysty kysymään sellaisia asioita, jotka olisivat työn tekemisen kannalta olennaisia asioita. Nämä asiat vaikuttavat työn suorittamisen riipeyteen, koska harjoittelija ei uskalla tai osaa toimia riittävän nopeasti.

Työharjoittelupaikkoja maahanmuuttajat ovat saaneet yleensä melko hyvin, mutta pienemmillä paikkakunnilla paikkoja on vähemmän tarjolla. Työharjoittelupaikkoja etsivillä maahanmuuttajilla on ollut jonkin verran vaikeuksia etsiä itsenäisesti paikkoja, koska he

eivät tunne paikkakunnan yrityksiä eikä niissä olemassa olevia työtehtäviä. Usein paikan löytämisessä auttaa työvoimaneuvoja ottamalla yhteyttä mahdolliseen harjoittelupaikkaan. Yleensä työharjoittelupaikkoja tarjoavat kunnat, yhdistykset, koulut ja päiväkodit, mutta myös erilaiset kauppaliikkeet ja muut yritykset. Harjoittelupaikat edistävät yleensä hyvin kielen oppimista työpaikoissa. Eräs haastateltavista kertoi, että on ollut jonkin verran harjoittelupaikkoja, joissa maahanmuuttajaharjoittelija on tehnyt toisarvoista työtä eikä ole juuri saanut kontaktia muihin työntekijöihin. Tässä tapauksessa kielitaito ja kotoutuminen eivät ole edistyneet lainkaan.

Työllistämisen tukipalveluista työllistämistuki muuttui vuoden 2006 alkaen palkkatueksi. Maahanmuuttajia voidaan Kainuussa työllistää palkkatuella samoin periaattein kuin valtaväestöäkin. Usein maahanmuuttajille ei kuitenkaan ole niin paljon paikkoja tarjolla. Yleensä maahanmuuttaja voi työllistyä työllistämisen-/palkkatuella vasta siinä vaiheessa, kun suomen kielen taito on työnantajan mielestä riittävä. Työharjoittelua maahanmuuttajat käyttävät ahkerasti, koska työharjoitteluun pääsee lyhyemmällä työttömyydellä, kuin palkkatukityöhön. Toisaalta työharjoittelu tukee myös kielen oppimisprosessia paremmin, koska koulutusten välissä voi olla työharjoittelussa lyhyitäkin jaksoja, kun taas palkkatukityö on pitempiäaikaista. Työnantajalla on helpompi myös sitoutua lyhyisiin harjoittelujaksoihin. Voidaan kuitenkin sanoa, että maahanmuuttajien työllistämisen-/palkkatuella työllistäminen on pääsääntöisesti vähäisempää kuin kantaväestön hakijoiden. Tähän vaikuttaa usein tukityöllistämiseen liittyvän pysyvyyden luonne. Kainuussa työpaikkoihin on lisäksi runsas kilpailu. Maahanmuuttajat ovat myös työllistymisessään melko riippuvaisia työvoimatoimistoista, koska maahanmuuttajilta puuttuvat omat työnhakukanavat ja tietoa, millä tavalla työtä haetaan Suomessa.

Maahanmuuttajille on järjestetty ainakin yhden työvoimatoimiston taholta ryhmätoimintana myös työnhakuvalmennuskursseja. Ryhmään on osallistunut venäjänkielisiä asiakkaita ja heillä on ollut opettajana maahanmuuttajataustainen opettaja. Rinnasteisena palveluna on käytetty myös Monikan tarjoamia työnhakukoulutuksia, joissa on ollut työnhakukoulutuksen lisäksi työpaikkoihin ja harrastetoimintaan tutustumista sekä kädentaitoihin liittyviä asioita. Lisäksi eri kuntien hakijoita on osallistunut ammattioppilaitosten tarjoamiin koulutuksiin, tarjolla on muun muassa talouskoulu maahanmuuttajille.

6.3 Kotoutumisprosessin tarkastelua

Kotoutumisen mittaaminen on Mannisen (2001) mukaan vaikeaa. Tämä tuli myös tässä tutkimuksessa ilmi. Etenkin viranomaisnäkökulmasta on vaikea havaita kotoutumista käyttäen mittareina sosiaalisia, kulttuurillisia, poliittisia sekä taloudellisia indikaattoreita.

Työvoimaneuvojien mukaan kotoutumisprosessiin vaikuttaa mikä on kotoutujan lähtötilanne ja Suomeen tulon peruste. Kotoutumisprosessin käynnistymiselle on tärkeää myös yhteistyö eri viranomaisten ja toimijoiden kesken. Eri kotouttamistoimien pitäisi tulla ajallaan ja juuri oikeaan aikaan, jolloin kotoutuja on vastaanottavaisimmillaan. Toimenpiteillä tulisi olla myös tietty jatkuvuus, niin ettei suuria toimettomia välejä olisi tiettyä hengähdystaukoa lukuun ottamatta, tavoitteena kuitenkin sellainen kotouttamisen ketju, joka etenee koko ajan. Myös aikaisemman koulutustaustan on havaittu vaikuttavan esimerkiksi kielen oppimiseen ja sitä kautta yhteiskuntaan nopeampaan tutustumiseen.

Mikäli vertaillaan esimerkiksi pakolaisena saapuneita ja avioliiton kautta saapuneita, niin puolisoina tulleilla kotoutumisprosessin on havaittu olevan yleensä nopeampaa. Vastavasti vertailtaessa aviopuolisoina tulleita ja paluumuuttajina tulleita, on voitu havaita paluumuuttajien/inkerinsuomalaisten kotoutuvan nopeammin. Näihin molempien ryhmien, sekä aviopuolisoina tulleiden että paluumuuttajien tulleiden, nopeampaan kotoutumiseen vaikuttaa hyvin pitkälle olemassa olevat sosiaaliset suhteet. Aviopuolisilla toisen puolison perhe ja ystävät, sekä paluumuuttajilla sukulaisuussuhteet ja mahdolliset aiemmat ystävyysuhteet sekä oman perheen muuttaminen mukana helpottavat yhteiskuntaan sopeutumista. Pakolaisina saapuneilta puuttuvat kaikki aiemmat kontaktit, maa voi olla hyvin erilainen kuin lähtömaa, samoin kieli ja yhteiskunta ovat aivan erilaisia. Joillakin turvapaikanhakijoilla on taas sillä tavoin erilainen lähtötilanne, että he ovat voineet olla jo Suomessa pitkäänkin ennen Kainuuseen tuloaan. Heillä on jo jonkin verran tietoa yhteiskunnasta ja ehkä jo hyväkin suomen kielen taito.

Poikkeuksiakin tietysti löytyy kaikista ryhmistä. Tässä tulee näkyviin se, kuinka yksilöllinen kotoutumisprosessi kunkin henkilön kohdalla on. Jonkun pakolaisen kohdalla kielen oppiminen, työllistyminen ja kaikenlainen yhteiskuntaan sopeutuminen on sujunut nopeasti, mutta joku puolisona maahan tullut ei ole oppinut suomen kieltä useankaan maassaolovuoden jälkeen. Tästä voidaan päätellä, että yksilön omasta tahdosta ja motivaatiosta riippuu myös se, miten nopeasti kotoutuu. Mikäli maahanmuuttajalla on vahva

ajatus, että tämä on minun uusi kotimaani, tänne olen tullut jäädäkseen, haluan oppia kielen ja tehdä työtä tässä maassa, niin silloin myös kotoutumistuloksia syntyy. Mikäli tässä tilanteessa on vielä viranomaisella edellytykset tukea ja ohjata kotoutumista, niin kotoutumisprosessi on nopea.

Työvoimaneuvojien mukaan kotoutuminen lähtee liikkeelle yleensä kielen opiskelusta, eli useimmiten maahanmuuttajakoulutuksesta. Maahanmuuttajakoulutuksella näyttää olevan on suuri merkitys kotoutumiselle. Mikäli koulutukseen pääsee melko pian maahan-tulon jälkeen, myös kotoutuminen lähtee sujuvasti alkuun. Tästä huolimatta jokaisen maahanmuuttajan kotoutumisprosessin pituus on hyvin yksilöllinen. Tutkimuksessa Kala kuivalla maalla (2005) todettiin että, kotoutumista pidetään onnistuneena, kun maahanmuuttaja on sopeutunut ympäristöönsä. Se asia taas, mihin elinympäristöön henkilö on sopeutunut, kuuluu maahanmuuttajan/kotoutujan henkilökohtaisen valinnan ja myös olosuhteiden piiriin. Myös tässä tutkimuksessa viranomaisen näkökulmasta katsoen kotouttamisprosessi on toiminut, mikäli kotoutuja on löytänyt oman paikkansa yhteiskunnasta ja on tyytyväinen omaan tilanteeseen.

Maahanmuuttajissa on myös sellaisia henkilöitä, joille suomen kielen oppiminen on tuottanut erityisiä vaikeuksia. Useankaan kielikurssin jälkeen kielitaito ei ole kuin auttava. Tähän voi vaikuttaa se, ettei henkilöllä ole ollut koskaan mahdollisuutta kehittää oppimiskykyään, koska taustalta voi löytyä esimerkiksi yli kahdenkymmenen vuoden pakolaisleiritausta. Heikko suomen kielen taito vaikuttaa kotoutumiseen ja ennen kaikkea siihen, ettei jatkomahdollisuuksia voi suunnitella. Tällaisessa tilanteessa ei myöskään viranomaisnäkökulmasta voida nähdä työllistymistä, koska henkilöltä puuttuu koulutus ja kielitaito. Tämän asian ymmärtäminen voi olla maahanmuuttajalle vaikea asia. Heikkilän ja Keskitalon mukaan sosiaalitoimella on parempi osaaminen ja valmius kohdata moniongelmaisia asiakkaita. Tavoitteena olisi tukea perhettä siten, että maahanmuuttaja voisi keskittyä perheeseensä ja että heidän lapsillaan olisi mahdollisuudet kouluttautua ja työllistyä aikanaan.

Maahanmuuttajan iällä näyttää olevan vaikutusta siihen, miten nopeaa kielen oppiminen on. Kielen oppimiseen vaikuttavat myös yksilölliset tekijät, joku oppii kielen nopeasti ja toinen hitaammin. Kielitaidon viivästyminen voi naisilla vaikuttaa myös kulttuurierot. Osalla maahanmuuttajanaisista on kulttuurista johtuen vaikea lähteä kotoa muuten kuin ryhmänä. Toisaalta kielitaidon kehittymisen voi katkaista myös äitiys, jolloin kotona

ollessa kielitaito ei useinkaan kehity. Joillakin maahanmuuttajilla ei ole kulkemisiongelmiä vuoksi mahdollisuus osallistua muualla järjestettäviin kotoutumiskoulutuksiin. Tämä hidastaa myös osaltaan kotoutumisprosessia, koska tällöin kotoutuminen tapahtuu lähinnä perhepiirissä. Uudistetun, vuoden 2006 alusta voimaan tulleen kotouttamislain mukaan kotoutumissuunnitelma-aikaa on mahdollisuus jatkaa tietyin perustein ja sen aikana toteutettavia kotouttamistoimia kolmesta vuodesta jopa viiteen vuoteen saakka.

Kotoutumisen hidasteena voi olla myös maahanmuuttajan puoliso. Suomalainen osapuoli haluaisi pitää maahanmuuttajapuolison kotona etenkin, jos kielen opiskeluun tai tutkinnon täydentäminen edellyttäisi hakeutumista kauemmas omalta paikkakunnalta. Kuitenkin on voitu huomata, että mitä nopeammin puoliso hakeutuu kielen opetukseen ja oppii kielen, sitä nopeammin myös yhteinen kieli löytyy ja puolison kotoutuminen nopeutuu. Kotoutuminen voi pysähtyä puolisoina maahan tulleilla joskus myös sellaisesta syystä, että avioliitto purkautuu suomalaisen kanssa ennen riittävää maassaolon määräaika. Tällöin voi ulkomaalaisvirasto peruuttaa oleskeluluvan ja henkilön täytyy muuttaa takaisin lähtömaahan.

Haastatteluissa kävi ilmi, että pakolaisilla on tavoitteena kotoutua ja jäädä pysyvästi Suomeen. Koti-ikävä tunteesta huolimatta he eivät halua muuttaa takaisin kotimaahansa. He haluaisivat kyllä muuttaa isompiin kaupunkeihin. Tämä johtuu osittain siitä, että siellä työllistyminen voi olla helpompaa. Useat aiemmin Kainuuseen tulleista pakolaisryhmistä ovatkin muuttaneet muualle Suomeen. Takaisin muuttaneitakin on ja he ovat sitä mieltä, ettei muualla ollut hyvä olla. Turvapaikkaprosessin kautta oleskeluluvan saaneista useimmat muuttavat melko pian suoraan sille paikkakunnalle, jonne haluavat asettua pysyvästi, vaikka osa heistäkin jää Kainuuseen. Puolisoina maahan tulleilla ja paluumuuttajilla on tarkoitus jäädä pysyvästi Suomeen ja myös saapumispaikkakunnalle. Puolisoina tulleet ovat usein niin sitoutuneita paikkakuntaan, että poismuuttohalukkuutta saapumispaikkakunnalta ei juuri ole.

Haastateltujen työvoimaneuvojien mielestä kotoutumisprosessiin käytettäviä työhallinnon välineitä on aika hyvin tarjolla. Kotouttamistoimien ongelmana voidaan kuitenkin mainita, että seuraavaa toimenpidettä voi joutua odottamaan usein pitkänkin ajan. Tällöin kotoutumissuunnitelma-aika käy lyhyeksi.

Kotoutumisprosessin kestoa työvoimaneuvojien on vaikea määritellä sen vuoksi, että ihmiset ovat erilaisia ja kotoutumisprosessit ovat erilaisia. Neuvojen arviot kotoutumisajan kestosta olivat vuodesta eteenpäin. Vuodessa on joillakin maahanmuuttajilla tapahtunut jo riittävän kielitaidon hankkiminen ja sijoittuminen työelämään. Kolme vuotta on kuitenkin taas toisille lyhyt aika, kielitaito ei ole kehittynyt oikein hyvin ja pysyvää sijoittumista työelämään ei ole tapahtunut. Aikaisempi tausta, etenkin hyvä koulutus, näyttää vaikuttavan kotoutumisprosessiin helpottavasti, vaikka tulisi hyvin erilaisesta kulttuurista. Työvoimaneuvojien mukaan tärkein asia koko kotoutumiselle on useimmiten kielitaito. Suomen kielen avulla maahanmuuttaja voi huolehtia omista asioistaan ilman tulkkia sekä pystyy kommunikoimaan myös valtaväestön kanssa. Myös koulutus- ja työllistymismahdollisuudet avautuvat kielitaidon myötä.

Sosiaalisista suhteista tiedustellessa usean työvoimaneuvojan näkemys oli, että oman kulttuurin edustajiin muodostuu sosiaalisia suhteita, mutta valtaväestöön ei juurikaan. Pakolaisten kohdalla kotoutumisen alkuvaiheessa ainoat sosiaaliset siteet valtaväestöön voivat olla työhallinnon ja sosiaalitoimen viranomaiset. Sosiaalisia suhteita muodostuu kuitenkin yleensä ajan kuluessa ja kielitaidon kehittyessä enemmän. Etenkin työharjoittelun yms. toiminnan kautta tulee suomalaisia tuttavuuksia ja mahdollisesti myös ystäviä. Asuinalueesta riippuen myös naapurit tulevat tutuiksi ja lasten kautta tulevat tutuiksi toisten lasten vanhemmat.

Sosiaalisia suhteita näyttäisi olevan eniten puolisoina maahan tulleilla. Näidenkin suhteiden syntymiselle on usein edellytyksenä suomen kielen taito. Myös paluumuuttajilla on usein jo ennen maahanmuuttoa olemassa olevat verkostot eli sukulaisuussuhteet ja mahdollisesti jo aikaisempia tuttavuuksia. Sosiaalisten suhteiden muodostuminen voi hidastua, jos paikkakunnalla ei ole muita saman maan kansalaisia. Mikäli kotoutujalla ei ole mahdollisuus osallistua kielikoulutuksiin, ei myöskään suomen kielen taito kehity ja tämä taas estää tutustumisen valtaväestöön.

Kulttuurisesta kotoutumisesta tuli haastatteluissa vähänlaisesti palautetta. Aikaisemman taustan ja koulutuksen on kuitenkin havaittu vaikuttavan myös kulttuurisen kotoutumisen kehittymiseen. Kotoutujan tausta ja aikaisempi koulutus ovat auttaneet maahanmuuttajaa sopeutumaan nopeasti suomalaisiin tapoihin ja toimintoihin. Työvoimatoimistojen kotoutuja-asiakkaiden oman kulttuurin ja kielen säilyttämisen tukemisesta ei tullut haastateltavilta mielipiteitä.

Eräs haastateltavista kertoi kulttuurierojen vaikuttavan esimerkiksi siihen, että tietyissä kulttuureissa ja uskonnon takia naisilla on vaikea lähteä yksin kauemmas kotoa esimerkiksi koulutukseen. Koulutus tai kotouttamistoimet tulisi tuoda lähemmäksi kotia ja näihin tulisi osallistua ryhmänä. Kulttuurieroihin kuuluu myös se, että lähtömaassa opiskelu voi olla toteutettu niin, että opettaja opettaa kaiken, itsenäinen opiskelu on uutta samoin kotona opiskelu. Myös työhön osoitus on voinut tulla viranomaistaholta, joten suomalainen työnhakukulttuuri on heille uutta. Suomessa työpaikan eteen joutuu ponnistelemaan ja kilpailemaan valtaväestön kanssa.

Poliittinen kiinnostus on kotoutuja-asiakkaiden keskuudessa vähäistä, tai se ei tule ilmi viranomaiskeskusteluissa. Asiaan tietysti voi vaikuttaa myös se, ettei Suomen politiikka yleensä ole vielä tullut tutuksi. Osa maahanmuuttajista hakee aikanaan Suomen kansalaisuuden, mutta osa haluaa säilyttää oman kansalaisuutensa. Oman yhdistyksen perustamisesta on myös keskusteltu yhden työvoimaneuvojan kanssa.

Taloudellisen integroitumisen osoituksena pidetään työllistymistä, tuloja, koulutusta ja asumistasoa. Tässä opinnäytetyössä ei tutkittu maahanmuuttajien asumiseen liittyviä oloja eikä tulotasoa. Pakolaisten kohdalla työllistyminen Kainuussa näyttäisi olevan vaikeaa. Myös Forsanderin tutkimuksen (2002) mukaan pakolaiset ovat pysyneet muita yleisemmin koko työuransa työmarkkinoiden ulkopuolella, johtuen osittain kotiäitien ja opiskelijoiden suuresta määrästä tässä ryhmässä.

Helpoimmin näyttävät työllistyvän aviopuolisoina maahan tulleet venäläiset naiset, joilla on jo melko hyvä suomen kielen taito. Sisääntuloalat vaihtelevat kunnittain, joissakin kunnissa on ollut tarvetta esimerkiksi lastenhoidon tehtävissä venäjän- ja suomen kielen-taitoisia työntekijöitä, joillakin paikkakunnilla matkailu on ensisijainen työllistäjä. Toisilla paikkakunnilla taas näyttää olevan siivous- tai palveluala parhaiten työllistävin ala. Myös opetusala on lähes kaikilla paikkakunnilla työllistänyt ainakin lyhytaikaisiin toimiin. Aviopuolisoina tulleista miehistä joku on työllistynyt rakennusalalle tai taustasta ja koulutuksesta riippuen myös opetuslalle.

Usein työpaikka löytyy työvoimatoimiston kautta, mutta on myös sellaisia tapauksia, että maahanmuuttaja on itse hakenut työtä ja onnistunut näin työllistymään ns. vapaille markkinoille. Tällaisessa tapauksessa taustalla on usein pitkä yhteistyö työvoimatoimiston

kanssa esimerkiksi erilaisten koulutusten kautta. Palaute työnantajilta on ollut pääsääntöisesti hyvää, maahanmuuttajia pidetään hyvinä työntekijöinä.

Haastatteluissa tuli esille, että ainakin yhdelle viimeaikoina saapuneista pakolaistaustaisista henkilöistä on löytynyt pysyvä työpaikka avoimilta työmarkkinoilta. Työllistymiseen vaikutti tässä tapauksessa henkilön oma sopiva aikaisempi osaaminen. Pakolaistaustaisten perheellisten miesten yhtenä huolena on se, että yhteiskunnan maksama vastikkeeton raha antaa heidän lapsilleen väärän kuvan tavasta elää. Mieluimmin he tekisivät töitä ja ansaitsisivat näin rahaa itselleen ja perheelleen. Työllistymisellä on taloudellisen merkityksen lisäksi henkistä hyvinvointia lisäävä vaikutus.

Maahanmuuttajan työllistymiseen Kainuussa vaikuttaa suomen kielen taito. Mikäli maahanmuuttaja on suorittanut myös suomalaisen tutkinnon, on se myös osoitus suomen kielen hallinnasta ja tällä suomalaisen tutkinnon saamisella näyttäisi olevan työllistymisen kannalta suuri merkitys. Aiempi ammatillinen koulutustausta vaikuttaa myös työllistymiseen. Mikäli henkilöllä on sellainen koulutus, jonka alan työntekijöistä Kainuussa on pulaa, voi kotoutuja työllistyä ja löytää työpaikan hyvinkin nopeasti.

Jaakkolan (2000) mukaan työvoimaviranomaisten osuus työnsaannissa on suuri ja työvoimaviranomaisten toiminta on tärkeä osa rekrytointiketjua. Erilaiset työvoimatoimistojen kautta järjestetyt työharjoittelut ja tuetun työllistämisen keinot edistävät virkailijoiden mukaan työllistymistä myös Kainuussa. Näiden työharjoittelujaksojen ja työllistämispalkkatukijaksojen aikana kainuulaisilla työnantajilla on mahdollisuus nähdä käytännössä maahanmuuttajan osaaminen. Työllistyminen avoimille työmarkkinoille on kuitenkin harvinaista. Usein työllistymisen takana on pitkä prosessi erilaisia koulutuksia; kotoutuskoulutus, kielikoulutus, ammatillinen työvoimakoulutus, mahdollisesti oppisopimuskoulutus ja lisäksi eripituisia harjoittelujaksoja tai työllistämistukijaksoja.

Kainuun maahanmuuttajista ovat useimmiten työllistyneet henkilöt, joilla on aikaisempi hoitopuolen koulutus tai lääkärit jotka suorittaneet täydennyskoulutuksen. Myös opetusala työllistää erilaisiin tehtäviin. Hoitopuoli työllistää ensisijaisesti puolisoina maahan tulleita henkilöitä. Myös ravitsemus- ja matkailuala työllistävät kielitaitoisia maahanmuuttajia.

Työllistymisen esteitä Kainuussa maahanmuuttajilla on ensisijassa työpaikkojen vähäisyys. Lisäksi suomen kielen taidon puuttuminen ja sopivan ammatillisen koulutuksen puuttuminen ovat esteenä työllistymiselle. Harvemmin kohdalle osuvissa tapauksissa työllistymistä rajoittaa asiakkaan oma motivaation puute työn tekemiseen tai jopa tietyt terveyteen liittyvät ongelmat. Kaikilla maahanmuuttajilla ei myöskään ole tiedossa oman alueen tarjoamista mahdollisuuksista.

Maahanmuuttajat ovat kiinnostuneita yrittäjyydestä vaihtelevasti. Toisilla paikkakunnilla yrittäjyyttä itsensä työllistäjänä miettivät useatkin henkilöt. Etenkin sellaiset henkilöt, jotka ovat toimineet yrittäjinä kotimaassaan, miettivät vastaavan yritystoiminnan siirtämistä Suomeen. Usein maahanmuuttajat ovat perustaneet oman yrityksen liittyen omaan ruokakulttuuriin. Joillakin on mahdollisuus hyödyntää aiempaa koulutusta, esimerkiksi hierojana. Voidaan kuitenkin sanoa, että yrittäjyys ei ole työllistymisen vaihtoehto kotoutumisen alkuaikoina, vaan se vaihtoehto tulee vasta sitten, kun maahanmuuttaja on asunut Suomessa jo pitempään.

6.4 Työvoimaneuvojien kokemuksia maahanmuuttajatyöstä

Työvoimaneuvojien mielestä maahanmuuttajat ovat luonteeltaan todella ystävällisiä. He ovat myös hyvin aktiivisia eli hakeutuvat ahkerasti koulutuksiin, harjoittelumahdollisuuksiin sekä työpaikkoihin. Asiakkaana maahanmuuttajat ovat mukavia ja heidän kanssaan on helppo tulla toimeen ja pääsääntöisesti heidän kanssaan työskentelystä on vain positiivisia kokemuksia. Maahanmuuttajat ovat myös innokkaita ja halukkaita oppimaan uutta, he haluavat kehittää itseään ja sitä kautta myös työllistyä.

Maahanmuuttajien ohjaukseen, etenkin kotoutumissuunnitelmien tekemiseen, varattu aika on kuitenkin usein liian lyhyt. Maahanmuuttajien asiat ovat suuritöisiä, joskus voi mennä jopa päivä yhden asian selvittelyyn. Ajan puute vaikuttaa jonkin verran työskentelyyn. Kotoutumissuunnitelmaa tehdessä on huomioitava useita asioita, kuitenkin tulkin kanssa varattu aika on vain tunnin mittainen. Tämä edellyttää sitä, että pohjatöitä on tehtävä paljon, jotta asiat ehditään käydä tulkin kanssa varatun ajan aikana mahdollisimman tarkoin. Yhden haastateltavan mukaan työ on henkisestikin aika vaativaa ja raskasta.

Joskus voi tulla työhön liittyen riittämättömyyden tunne. Maahanmuuttajat ovat myös usein sitoutuneet asioimaan vain tutulla virkailijalla.

Maahanmuuttajien on vaikeaa ymmärtää viranomaiskieltä. Usein virkailija joutuu yksinkertaistamaan sanomaa eli käyttää ns. selkokieltä. Usein jo perusasioiden kertominen, mitä työnhakijana olo tarkoittaa ja mitä ovat työvoimatoimistojen palvelut, edellyttää joidenkin maahanmuuttajaryhmien kohdalla etenemistä hyvin pienin askelin. Maahanmuuttajilla on työvoimatoimistojen virkailijoita kohtaan usein myös suuret odotukset. Asiakas olettaa, että neuvojan tehtävänä on löytää hänelle työpaikka ja että työpaikka on jo olemassa ja työvoimatoimiston rooli on vain etsiä se hänelle. Myös silloin joutuu selvittämään hakijoilla tarkemmin erilaisia käytäntöjä, kun he hakevat johonkin työhallinnon järjestämään koulutukseen.

Haastattelujen mukaan maahanmuuttajatyö koetaan hyvin mielenkiintoiseksi. Työ on erilaista ja haastavaa, mutta kun tuloksia syntyy, niin tuloksiin ollaan todella tyytyväisiä, koska tuloksen saavuttaminen tuottaa usein paljon työtä. Tosin tulee kyllä myös niitä pettymyksiäkin, eli haasteita riittää toisten kohdalla. Kuitenkin koetaan, että maahanmuuttajatyö on rikkaus ja mielenkiintoinen lisä päivittäiseen työhön.

7 POHDINTA

Kainuun alueella on yhteensä kymmenen kuntaa. Tämän raportin kirjoittamishetkellä on toteutumassa kuntaliitos Kajaanin ja Vuolijoen välillä, joten kuntien määrä tulee muuttumaan vuoden 2007 alussa. Kainuun alueen hallintoon vaikuttaa Kainuun hallintokokeilu, joka otettiin käyttöön vuonna 2005. Hallintokokeiluun kuuluvat Vaalaa lukuun ottamatta kaikki Kainuun kunnat. Maakunnan tehtävänä on huolehtia hallintokokeilulaissa määritellyistä maakunnan suunnittelusta, alueiden kehittämisestä, terveydenhuollosta, sosiaalihuollosta ja koulutuksesta sekä niiden rahoituksesta. Tämän hallintokokeilun tuleminen on vaikuttanut osaltaan myös Kainuun kuntien kotouttamisohjelmien suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Kotouttamisohjelman päivittäminen tai suunnittelu yhdessä eri tahojen kanssa selkiinnyttäisi todennäköisesti kaikkien osapuolten työtehtäviä. Maahanmuuttajaryhmien osallistuminen suunnitteluun toisi myös sellaista tietoa, jota ei ehkä tällä hetkellä ole riittävästi huomioitu aikaisemmissa suunnitelmissa. Samoin maahanmuuttajatyötä varsinaisesti tekevien henkilöiden tulisi osallistua suunnitteluun. Mikäli kuntiin tehtäisiin maakuntahallinnon ohjauksella yhteinen kotouttamisohjelma ja yhtenäiset käytännöt, säästettäisiin voimavaroja ja resursseja, koska jokaisella tehtäviin osallistuvilla toimijoilla ei tarvitsisi yksinään pohtia työkäytäntöjä.

Kainuuseen on saapunut maahanmuuttajia noin kuudestakymmenestä eri maasta. Tämä ns. kulttuurien kirjo asettaa omat haasteensa myös työvoimaneuvojen työn suorittamiselle ja osaamiselle. Neuvojen perehdytys maahanmuuttajatyöhön on tärkeää. Mikäli kotouttamistyötä suorittavilla henkilöillä on riittävä osaaminen erilaisten kulttuurien koh-

taamiseen, perustiedot ja -taidot kotoutumisen ohjaamiseen liittyvistä asioista sekä oman kunnan tarjoamista mahdollisuuksista, voidaan myös kotoutuja-asiakasta tukea kotoutumisen aikana mahdollisimman hyvin.

Kainuun työvoimatoimistoilla on erilaisia kotoutumiseen liittyviä palveluja. Isoimmilla paikkakunnilla on mahdollisuus tarjota kotoutumisen tueksi maahanmuuttajakoulutusta, enemmän työharjoittelu/työelämävalmennuspaikkoja, ryhmäpalveluja ja myöhemmässä vaiheessa, maahanmuuttajan kielitaidon kehittyessä työllistymisen tukena myös palkkatukipaikkoja. Pienempien paikkakuntien kotoutuja-asiakkaat joutuvat kilpailemaan maahanmuuttajakoulutuspaikoista toisten paikkakuntien työvoimatoimistojen järjestämien koulutusten opiskelijapaikoista. Myös välimatkat asettavat omat haasteensa. Kainuussa on tietyiltä alueilta vähän tarjolla julkisia liikenneyhteyksiä ja omaa autoa ei ole kaikilla maahanmuuttajilla käytettävissä. Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen järjestämistä tulisi miettiä yhteistyössä eri kuntien kesken, että jonotusaika koulutukseen saataisiin lyhyemmäksi. Lisäksi kotouttamiskoulutuksen järjestämisspaikkakuntia tulisi miettiä niin, että myös vaikeiden kulkuyhteyksien takaa tulevat maahanmuuttajat voisivat osallistua koulutukseen.

Maahanmuuttajien syrjäytymisriskin torjumiseen tulisi etsiä ratkaisuja yhteistyössä kuntien ja työvoimatoimien kesken. Etenkin pienten lasten äitien, luku- ja kirjoitustaidottomien sekä suomen kielen oppimisen kanssa vaikeuksissa olevien henkilöiden kotoutumiseen tulisi panostaa. Kielitaidon kehittymiseen vaikuttaa myös maahanmuuttajakoulutuksen sisältö ja pituus. Kainuussa järjestettävien maahanmuuttajakoulutusten ja kielikoulutusten sisältöä ja pituutta tulisi tarkastella, täyttääkö se asetetut tavoitteet.

Tulkkipalvelujen käyttöä tulisi miettiä vieläkin tarkemmin. Asiakkaan lähisukulaisen käyttämistä tulkkina tulee välttää. Puolueetonta suhtautumista omaiseen ei voi edellyttää eikä kyseisen henkilön molempien kielten taidosta yleensä ole riittäviä takeita. Lisäksi tulkkauksen täytyy täyttää sekä eettiset että oikeudelliset vaatimukset. Viranomaiskieli on vaikeaa myös hyvin suomea hallitsevalle. Usein näennäisesti hyvin suomea puhuva ei välttämättä ymmärrä kuitenkaan vaikeampaa viranomaiskieltä, joten tulkin käytölle voi olla perusteita pitkäänkin. Tulkkauspalvelua tulisi käyttää myös maahanmuuttajakoulutuksen suorittamisen jälkeen, koska kielitaito ei todennäköisesti riitä vielä kuuden kuukauden kielen opiskelun jälkeen viranomaiskielen hallintaan. Etenkin siinä vaiheessa, kun kotoutumissuunnitelmaa tarkennetaan, on tärkeää, että kotoutuja-asiakas ymmärtää

oikeutensa ja velvollisuutensa asiakkaana ja osaa tarvittaessa kysyä lisätietoja ainakin omalla äidinkielellään. Erittäin suuria ongelmia on sellaisilla henkilöillä, joilla puuttuu täysin luku- ja kirjoittamistaito. Tällöin tulkin käytölle voi olla perusteita hyvinkin pitkään.

Työvoimatoimistojen käyttöön on ohjattu varoja myös siinä tapauksessa, että asiakkaalla on ammatinvalinnanohjaustarve tulkin välityksellä. Mikäli kotoutuja-asiakkaalla on vaikeuksia oppia suomen kieltä useankaan kielikoulutuksen jälkeen, voitaisiin tutkia ammatinvalinnanohjauksessa tulkin välityksellä, liittyykö oppimiseen esimerkiksi tiettyjä oppimisvaikeuksia, vai johtuuko oppiminen muista tekijöistä. Siten voitaisiin valita tällaisessakin tapauksessa kotouttamisresursseja oikein.

Työvoimatoimistojen palveluiden hahmottaminen on juuri maahan muuttaneille vaikeaa. Palveluista tiedottaminen ja erilaisista paikkakuntien yrityksistä kertominen maahanmuuttajan omalla äidinkielellä mahdollisimman laajasti kotoutumisen aikana auttaa myös kotoutujaa käyttämään tarjolla olevia palveluja. Tiedottamisella on tärkeä merkitys kotoutuja-asiakkaalle. Mitä paremmin asiakas tietää olemassa olevista palveluista ja mahdollisuuksista, sitä paremmin myös hänen omat pyrkimyksensä kotoutumiseen selkeytyvät. Myös sähköisten palvelujen käyttöön opastamisessa olisi tärkeää käyttää tulkkia. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan mukaan maahanmuuttajalla tulisi olla lähes täydellinen suomen/ruotsin kielen taito, jotta hän löytäisi omalla kielellään tarjottavat palvelut sähköisistä palveluista. Maahanmuuttajakoulutuksessa käydään kyllä läpi viranomaisten www-sivuja, mutta usein maahanmuuttaja on ollut siihen mennessä Suomessa useita kuukausia, jopa yli vuoden, ennen kuin palvelujen käyttö tulee tutuksi.

Maahanmuuttajille kotouttamiseen osallistuvilla virkailijoilla on suuri merkitys. Etenkin kotoutumisen alkuvaiheessa maahanmuuttajat tukeutuvat viranomaisiin hyvin paljon. Kunkin kotouttamiseen osallistuvan virkailijan tulisi tiedostaa koko kotoutumisprosessin eri vaiheet ja tavoitteet, sekä pystyä hallitsemaan ja ohjaamaan vaikeakin prosessia eteenpäin. Tässä tulevat merkitykselliseksi ohjaustaidot ja ohjauksellisuus. Tätä ohjaustaitoa ja haastavan asiakkaan kohtaamistaitoa on sosiaalitoimenvirkailijoilla ja myös ammatinvalinnanohjaajilla, joten heidän osaamistaan tulisi hyödyntää kotoutumisprosessin aikana. Tällä hetkellä sosiaalitoimen virkailija voi olla mukana ensimmäisen kotoutumissuunnitelman tekemisessä, mutta myöhempi kotoutumisen tukeminen ja ohjaus oikeaan suuntaan jää työhallinnolle.

Maahanmuuttajien työllistyminen avoimille työmarkkinoille on Kainuussa heikkoa. Maahanmuuttajien työllistymiseen näyttäisi vaikuttavan suomen kielen taidon lisäksi aikaisempi koulutus sekä tietysti juuri oikeanlainen avoin työpaikka. Työllistyminen on tärkeää paitsi kotoutumisen kannalta, myös siksi, että työn kautta myös maahanmuuttaja pystyy osallistumaan yhteiskunnan toimintaan, saa sosiaalisia suhteita valtaväestöön sekä tutustuu suomalaiseen kulttuuriin. Työn kautta tulevaisuuden suunnitteluun voi paneutua eri tavalla kuin työttömänä ollessa. Myös erilaiset vaikuttamisen mahdollisuudet lisääntyvät työllistymisen kautta.

Useiden maahanmuuttajien korkeasta koulutustasosta johtuen voitaisiin myös maahanmuuttajille kehittää yhteistyössä ammattikorkeakoulujen ja korkeakoulujen kanssa täydennys- ja muuntokoulutusta, jolloin voidaan hyödyntää tulevaisuudessa heidän osaamistaan. Etenkin Venäjältä lähtöisin olevat koulutetut ihmiset ovat myös usein hyvin halukkaita kotoutumaan ja hakeutumaan koulutuksiin. Suomalainen koulutus tai tutkinnon rinnastaminen auttavat myös työllistymään paremmin.

Kaikista Kainuun alueen työllistymiseen liittyvistä rajoituksista huolimatta eri toimijat tekevät arvokasta, ihmisistä välittävää työtä. Jokaisesta onnistumisesta ollaan aidosti iloisia. Työvoimaneuvojille työn paras kiitos on, kun maahanmuuttaja-asiakas on löytänyt oman paikkansa ja kotoutunut kainuulaiseksi.

LÄHTEET

- Ahtonen, S., Jussila, M. & Kotisaari, L. 2003. Maahanmuuttajat työelämässä. Maahanmuuttajien asettuminen työelämään ja yrittäjyyteen Jyväskylässä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 27. Jyväskylän yliopistopaino.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Asetus maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. 22.4.1999/511. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990511> (Luettu 29.9.2005).
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Helsinki: Vastapaino.
- Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. 2000. Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto –keitä, miten ja minne? Työhallinnon julkaisu 242. Työministeriö. Helsinki: Valopaino Oy.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta. HE 166/2005. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2005/20050166> (Luettu 6.12.2005).
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1988. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huusko, M. 1999. Maahanmuuttajien vastaanotosta ja koulutuksesta Pohjois-Pirkanmaalla –keskustelua ja kokemuksia. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Jaakkola, T. 2000. Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönnotossa ja työelämässä. Työministeriö. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Joronen, T. 2005. Maahanmuuttajat palkkatyössä. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 59-82.

- Koivumäki, K. 2005. Moniammatillinen yhteistyö maahanmuuttajien palveluissa. Teoksessa: Ammatillisen ohjauksen vuosikirja. Työministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kulla, H. 2005. Kun projekti tuli kuntaan. Euroopan sosiaalirahaston työllisyysprojekti ja viranomaisyhteistyö pienillä paikkakunnilla. Jyväskylän yliopisto. Sosiologia. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma. http://thesis.jyu.fi/05/URN_NBN_fi_jyu-200542.pdf (Luettu 27.12.2005).
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1999/19990493#muutokset> (Luettu 29.9.2005).
- Laki työmarkkinatuesta. 1542/1993. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1993/19931542> (Luettu 29.9.2005).
- Manninen, M. 2001. Katsaus kotoutumistutkimukseen. Maahanmuuttoasiaa nro 5. Työministeriö. <http://www.mol.fi/migration/seurantatutkimus.pdf> (Luettu 9.12.2005).
- Paananen, S. 2005. Maahanmuuttajat palkkatyössä. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 4-5.
- Pitkänen, P. & Kouki, S. 1999. Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Puranen, J. 2006 a. Työnvälitystilasto, ulkomaalaiset työhakijat kansalaisuuden mukaan. Kuukausikertomus joulukuu 2005. Sähköpostiliite 7.2.2006. Kainuun TE-keskus.
- Puranen, J. 2006 b. Työnvälitystilasto, kotoutumissuunnitelmat tammikuu - joulukuu 2005. Sähköpostiliite 7.2.2006. Kainuun TE-keskus.
- Sisäasiainministeriö. 1997. Komiteamietintö 1997:5. Hallittu maahanmuutto ja tehokas kotoutuminen. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Sisäasiainministeriö. 2005. Maahanmuuttoviranomaiset. <http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf> (Luettu 31.10.2005).
- Sutela, H. 2005. Maahanmuuttajat palkkatyössä. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 83-109.
- Tuomi, J. & Sarajarvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Työministeriö. 1999. Maahanmuuttajien kotoutuminen Suomeen. Helsinki: Makeprint Oy.
- Työministeriö. 2003. Maahanmuuttajien palvelujen kehittäminen työvoimatoimistoissa.

MaaTyö –projektin raportti. Työhallinnon julkaisu 323.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj323.pdf (Luettu 15.3.2006).

Työministeriö. 2005 a. Kala kuivalla maalla. Kotoutuminen maahanmuuttajan näkökulmasta. Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Työhallinnon julkaisu 344. Helsinki. Valopaino Oy.

Työministeriö. 2005 b. Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kielipalvelujen järjestäminen ja kustannusten korvaaminen. O/3/2005 TM.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/02_julkaisut_raportit/tulkkiyhje.pdf (Luettu 1.1.2006).

Työministeriö. 2005 c. Maahanmuuttoasiat vuonna 2004.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/toimintasu.pdf (Luettu 6.12.2005).

Työministeriö. 2005 d. Polku työelämään. Tuettu työ ja uudistunut palkkatuki. Työhallinnon julkaisu 354.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj354.pdf (Luettu 21.3.2006).

Työministeriö. 2005 e. Yhteistyössä kotouttamiskoulutusta toteuttamaan. Työ- ja opetus hallinnon työryhmän raportti. Työhallinnon julkaisu 351.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj351.pdf (Luettu 27.12.2005).

Työministeriö. 2006. Palkkatuki.

http://www.mol.fi/mol/fi/01_tyovoimapalvelut/10_tuet_ja_avustukset/02_palkkatuki/index.jsp (Luettu 21.3.2006).

Uusikylä, P., Tuominen, A., Reuter, N. & Mäkinen, A-K. 2005. Kannattaako kotouttamiskoulutus? Helsinki: Hakapaino Oy.

Valtonen, K. 1999. Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990-luvulla. Työministeriö. Helsinki: Valopaino.

http://mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj228.pdf (Luettu 15.12.2005).

KK21 TYÖNVÄLITYSTILASTO, KUUKAUSIKERTOMUS JOULUKUU 2005

TAULU 21. ULKOMAALAISET TYÖNHAKIJAT KANSALAISUUDEN MUKAAN

TE-KESKUS: KAINUU

KANSALAISUUS		TYÖNHAKIJAT				
		KUUKAUDEN AIKANA	JOISTA TYÖTTÖMÄT	KUUKAUDEN LOPUSSA	JOISTA TYÖTTÖMÄT	YLI VUODEN TYÖTTÖMÄNÄ
004	AFGANISTAN	16	1	16	1	0
024	ANGOLA	2	0	2	0	0
032	ARGENTIINA	1	1	1	1	0
036	AUSTRALIA	1	1	1	1	1
040	ITÄVALTA	1	0	1	0	0
070	BOSNIA-HERTSEGOVINA	10	3	10	3	0
076	BRASILIA	1	0	1	0	0
144	SRI LANKA	1	0	1	0	0
180	KONGON DEMOKRAATT. TASAVALTA .	1	0	1	0	0
191	KROATIA	5	2	5	2	0
192	KUUBA	1	0	1	0	0
196	KYPROS	1	1	1	1	0
208	TANSKA	2	0	2	0	0
214	DOMINIKAANINEN TASAVALTA	1	1	1	1	0
231	ETIOPIA	2	0	2	0	0
232	ERITREA	9	1	9	1	0
233	VIRO	5	2	5	2	0
250	RANSKA	1	1	0	0	0

KK21 TYÖNVÄLITYSTILASTO, KUUKAUSIKERTOMUS JOULUKUU 2005

TAULU 21. ULKOMAALAISET TYÖNHAKIJAT KANSALAISUUDEN MUKAAN

TE-KESKUS: KAINUU

KANSALAISUUS		TYÖNHAKIJAT				
		KUUKAUDEN AIKANA	JOISTA TYÖTTÖMÄT	KUUKAUDEN LOPUSSA	JOISTA TYÖTTÖMÄT	YLI VUODEN TYÖTTÖMÄNÄ
276	SAKSA	5	3	5	3	2
288	GHANA	1	0	1	0	0
300	KREIKKA	1	1	1	1	0
348	UNKARI	1	0	1	0	0
360	INDONESIA	1	1	1	1	0
364	IRAN	23	9	23	9	1
368	IRAK	12	5	12	5	0
380	ITALIA	2	2	2	2	0
392	JAPANI	1	1	1	1	1
404	KENIA	1	0	1	0	0
440	LIETTUA	1	1	1	1	0
498	MOLDOVA	1	0	1	0	0
504	MAROKKO	2	0	2	0	0
528	ALANKOMAAT	2	1	2	1	0
608	FILIPPIINIT	3	2	3	2	0

LIIITE 1 (2/3)

KK21 TYÖNVÄLITYSTILASTO, KUUKAUSIKERTOMUS JOULUKUU 2005

TAULU 21. ULKOMAALAISET TYÖNHAKIJAT KANSALAISUUDEN MUKAAN

TE-KESKUS: KAINUU

	KANSALAISUUS	TYÖNHAKIJAT				YLI VUODEN TYÖTTÖMÄNÄ
		KUUKAUDEN AIKANA	JOISTA TYÖTTÖMÄT	KUUKAUDEN LOPUSSA	JOISTA TYÖTTÖMÄT	
616	PUOLA	1	0	1	0	0
642	ROMANIA	1	0	1	0	0
643	VENÄJÄ	233	124	227	106	10
704	VIETNAM	1	0	1	0	0
706	SOMALIA	3	0	3	0	0
724	ESPANJA	3	2	3	2	0
736	SUDAN	74	0	73	0	0
752	RUOTSI	7	5	7	5	5
764	THAIMAA	9	5	9	5	0
792	TURKKI	5	4	5	4	0
804	UKRAINA	3	1	3	1	0
810	ITSENÄISTEN VALT. YHT. (IVY) .	5	2	4	2	0
840	YHDYSVALLAT, USA	1	1	1	1	0
860	UZBEKISTAN	6	6	6	6	0
891	JUGOSLAVIA	2	0	2	0	0
	YHTEENSÄ	472	190	463	171	20

LITTE 1 (3/3)

Lähde: Puranen 2006 a

KTS1 TYÖNVÄLITYSTILASTO, KOTOUTUMISSUUNNITELMAT TAMMIKUU-JOULUKUU 2005

TAULU 1. TILASTOINTIKAUDEN AIKANA TEHTYJEN KOTOUTUMISSUUNNITELMIEN MÄÄRÄT SUKUPUOLEN JA IÄN MUKAAN

TE-KESKUS: KAINUU

TYÖVOIMATOIMISTO TEHTYJEN KOTOUTUMISSUUNNITELMIEN MÄÄRÄT

	YHTEENSÄ	MIEHET	NAISET	15-24- VUOTIAAT	25-34- VUOTIAAT	35-44- VUOTIAAT	45-54- VUOTIAAT	YLI 55- VUOTIAAT
KAJAANI	141	74	67	31	37	40	29	4
HYRYNSALMI	0	0	0	0	0	0	0	0
KUHMO	9	0	9	0	1	4	2	2
PALTAMO	3	0	3	0	2	1	0	0
PUOLANKA	2	2	0	0	0	0	2	0
SOTKAMO	14	3	11	0	3	3	8	0
SUOMUSSALMI	15	4	11	2	7	4	2	0
VAALA	1	0	1	0	1	0	0	0
KAJAANI (PK)	0	0	0	0	0	0	0	0
YHTEENSÄ	185	83	102	33	51	52	43	6
KAJAANI (KOKO)	141	74	67	31	37	40	29	4

Lähde: Puranen 2006 b

Kajaanin ammattikorkeakoulu

p. 040 – 738 8976

e-mail: plka4SMaijaK@kajak.fi

30.1.2006

Kainuun TE-keskus/Anni Määttä/Kainuun työvoimatoimistot

Aihe: Opinnäytetyön ”Kotoutuminen Kainuussa viranomaisnäkökulmasta” -
teemahaastattelut

Opinnäytetyön empiirinen osuus suoritetaan teemahaastattelujen avulla. Tavoitteena on haastatella kaikkien Kainuun alueen työvoimatoimistojen maahanmuuttajien viranomaistyötä hoitavat työvoimavirkailijat, jotta saataisiin mahdollisimman kattava ja todenmukainen kuvaus maahanmuuttajatyöstä Kainuun työvoimatoimistoissa. Teemahaastattelu tarkoittaa sitä, että keskustellaan ennalta määrätyistä aiheesta mahdollisimman laajasti. Keskustelut nauhoitetaan ajansäästämiseksi sekä virheiden ja väärinkäsitysten välttämiseksi. Erityisen tärkeää on huomioida myös, että nauhojen purkutilanteessa häivytetään paikkakuntaan, toimistoon ja haastateltavaan liittyvät tiedot, joten em. tiedot eivät ole tunnistettavissa lopullisesta analyysistä.

HAASTATTELUAIHEET:

I TEEMA: Kuvaile maahanmuuttaja-asiakkaitasi ja heidän taustaansa.

II TEEMA: Kerro kotoutumiseen liittyvistä eri viranomaistahojen toimenpiteistä toimistosi alueella.

III TEEMA: Kotouttamiseen liittyvät resurssit/voimavarat (mm. rahaan/työhön liittyvät) eri viranomaistahoilla.

IV TEEMA: Kerro maahanmuuttaja-asiakkaittesi kotoutumisprosessista viranhaltijan näkökulmasta ja maahanmuuttajan näkökulmasta.

V TEEMA: Maahanmuuttajien työllistyminen toimistosi alueella, työllistymistä edesauttavia/haittaavia tekijöitä.

VI TEEMA: Kokemuksiasi maahanmuuttajatyöstä.

Kiitos osallistumisestasi!